

République Démocratique du Congo  
**RÉSEAU FEMMES AFRICAINES POUR LE DÉVELOPPEMENT DURABLE**  
**REFADD/RDC**

**BA KOMPANI IKATAKA NZETE ISENGELI:**

1. KOTONGA PE KOBONGISA NZELA	3. KOMEMA BATO YA MBOKA PE BILOKO BYA BANGO
2. KOBONGISA PE KOSUNGA MAPITALO NA BIREVELO	(Art. 89 Code forestier)

**CARPE** **UICN** pour la Nature

**MOBEKO N°011/2002 MWA  
MOKOLO 29 SANZA YA MWAMBI  
MOBU 2002, MOTALI BUKU YA  
MIBEKO MYA KOYANGELA  
ZAMBA**

**BATO BA MBOKA YA ZINGANZINGA YA ZAMBA OYO LETA APESI NA KOMPANI YA BOKATI NZETE BAKOKI:**

1. KOLUKA KONI PE MATITI	3. KOLOKOTA MBAKA, MBINZO PE MAFUTA MA NZOI
2. KOLUKA MBUMA, MILONA PE NKISI	4. KOLOKOTA MBEMBE, MINGWELE
5. KOKATA NZETE YA BOTONGI NDAKO PE MISALA MYA MABOKO	(Art. 39 et 44 Code forestier)

**CARPE** **REFADD** **UICN** Union Mondiale pour la Nature

juillet 2005

## BILO YA TATA MOKONZI YA EKOLO

# MOBEKO N°011/2002 MWA MOKOLO 29 SANZA YA MWAMBI MOBU 2002, MOTALI BUKU YA MIBEKO MYA KOYANGELA ZAMBA

## BOLAKISI NTINA

### I. BOZINDO BWA MBONGWANA YA BOYANGELI ZAMBA

Makambo maike ma ntina mazali kosenga bobongoli na bozindo maye manso matali **boyangeli zamba** ya Ekolo Kongo. Makambo maana mazali ndenge ibale : o kati mpe o libanda lya ekolo.

#### 1.1 O kati ya ekolo

Makomami ma ntina matali boyangeli zamba ya Kongo mpe mibeko mya bosaleli yango mabandi o mwa mokolo 11 sanza ya minei, mobu 1949. Bosaleli mambi maana ma boyangeli zamba bomonisi kwokoso na bolandaka etamboleli ya politiki, ya nkita, ya bomoi bwa bato mpe ntoki ya mboka.

Yango wana emonani te, mibu 42 sima ya lipanda, Repubiliki Demokratiki ya Kongo ezali naino na boyangeli zamba ya malonga te, na ndenge ya buku ya mibeko ya Leta eye ezali kopesa ndingisa, ete zamba ekokisa lotomo lua yango po mokili mpe bizaleli bya Bato bitambola na bolamu (kopesa bofuluki na mabele, kopesa mai, mbula mpe mopepe malamumu mwa bopemi, kokitisa bongali bwa moyi, kopesa biloko bya bolei na bato mpe kopesa esika ya kovanda pona banyama,...), mpe mpo ete misala mya bokambi mambi ma zamba mipesa makoki ma yango mpo botomboli mboka, mpe mpo ete bato ba zingazinga ya zamba basangisama na boyangeli zamba ena, na bozuaka litomba likoki.

#### 1.2 O libanda lya ekolo.

Lisanga lya molongo mobimba mpe bikolo biike bizwi mayele ma boyebi ntina mpe lotomo la bobateli zamba mpe zingazinga. Mpo na kondima yango, esengeli kotala motango mwa mikanda mya boyokani (mibembano) miike mizwami o ntei ya mokili mpo ya koyangela bozingazinga bwa moto.

Republiki Demokratiki ya Kongo eyebi litomba linene zamba ya ye ekoki kopesa na mokili mobimba, na Africa mpe na Ekolo ya ye moko, mpe andimi kokumba mokumba moona. Yango wana atiaki mokoloto to maboko ma ye na mibembano (mikanda mya boyokani) miike o kati ya molongo mobimba mpe azwi mokano mwa kokokisa mibeko mya ye engebene na meko to mibeko mya bisaleli bya mokili mobimba.

Mobeko moye mozali na nzela ya mikano mya sika mya boyangeli nkita ya zamba mpe mikanda mya boyokani mya mokili mobimba na maye matali bonzingazinga.

## 2. MBONGWANA YA NTINA.

Mobeko moye mokotisi mbongwa iye :

### 2.1 Na maye matali Leta

- a. Leta asengeli mpenza kosala politiki mpo ya zamba ya ekolo mobimba, politiki ekolakisama na mwango mwa zamba, mwango mona bakobongola mwango tango inso po te mokokana na ekoleli ya bokotisi ba izini ikosalaka mabaya na mboka.
- b. Biteni bya Zamba bikobombama to mpe bikolongwa o bobombami obele na mobeko mwa Ministele na bolandaka nzela ya motindo mwa Tata Mokonzi wa Ekolo.
- c. Na bokeseni na mobeko mwa kala, ndenge isatu ya zamba ilengelemi na mobeko moye, elingi koloba: **zamba iye Leta abombi** (“forêts classées” na lifalanse), **zamba iye Leta abateli** (“forêts protégées” na lifalanse) mpe **zamba ikobimisaka nkita tango inso** (na lifalanse “forêts de production permanente”). Zamba iye ya sima ikozwama na zamba iye Leta abateli, sima te Leta atuni o miso ma bato baике, po na kopesa yango na baye bakoki kosalela yango.
- d. Bokeli Bilo ya Leta esengeli kokabola zamba (“Cadastre forestier” na lifalanse) na etando ya Ekolo mobimba mpe na Bituka. Soki Bilo ya Bituka ezali na lotomo lwa kobomba bikela mpe mikanda minso mitali boyangeli zamba na Etuka, Bilo ya Ekolo mobimba esengeli kosala misala miye mya bilo ya Bituka mpe mingi mingi kobomba makomi manso masengeli na Ministele etali zamba mpo ete esala ete politiki ya zamba, etongama na bosolo.
- e. Bokeli Likita lya bomituni (“Conseil consultatif” na lifalanse) o Ekolo mpe makita ma bomituni o Bituka mpo ya zamba. Likita lya liboso lizali penza penza mpo ya koyangela mpe kokamba makambo manso matali zamba o ntei ya Ekolo, nzoka nde makita ma ibale mazali mpo ya kokengela bokambi mambi ma zamba na Bituka mpe biteni bya Ekolo bizali na mwa bonsomi, epai esusu na kopesa makanisi na mikano mya bobombi zamba to mikano mya bolongoli zamba na bobombami.

Tosengeli koyeba ete na nzela ya bobombi too mpe ya bolongoli zamba na bobombami, babosani bai mboka te.

### 2.2 Na maye matali boyangeli zamba.

- a. Zamba inso iye basengeli kopesa na Kompani ya bokati nzete mpe bopasoli mabaya isengeli iyebama ete izali na nkolo na yango te. Mpe lisusu, kosolola na bai mboka ezali lotomo mpo kimia ezala kati na bato mpe nkita ikouta na zamba izwama na kimia;
- b. Mpo ete tosalela nkita ya zamba na ntango elai, Buku eye ya mibeko ekotisi makanisi mabale na boyangeli zamba: likanisi lya botangi mpo na koyeba nkita ya zamba mpe likanisi lya bobongisi zamba o boyebaka eteni nini bakosalela misala mpe eteni nini bakobatela ;
- c. Na Buku eye ya mibeko, zamba Leta apesi ekeseni na mabele Leta apesi, na bopesaka zamba po ya kokata nzete Leta apesi mabele te kasi bobele nzete. Likoki lina

likopesama na **mokanda mwa boyokani** (“contrat” na lifalanse). Mokanda moye molandemi na **buku ya masengeli** (“cahiers de charge” na lifalanse) oyo elimboli polele makoki mpe masengisi ma baye bayokani (kati ya bai mboka mpe kompani ya kokata nzete). Leta akopesa eteni ya zamba na kompani mpo ya kokata nzete na ndenge ibale : lolenge lwa liboso mpe loleki ntina, ezali lolenge lwa zando ya bato baiike, moto oyo akopesa makoki maleki baninga nde azui eteni ya zamba. Lolenge lwa mibale (loye lokosalemaka ntango inso te) nde loye lotali Leta na moko moko oyo ayei kosenga eteni ya zamba. Kasi bai mboka baye bazwami na kati ya lisanga, bakoki kozwa epai na Leta, na bosombaka te, eteni ya zamba eye ezwami na mabele ya bankoko ba bango, mpo ya kokata nzete mpe kopasola mabaya;

- d. Na bokeseni na mokano mwa mokolo 11, sanza ya 4 na mobeko mwa mobu 1949, mobeko moye mokotisi na boyangeli zamba meko mya myango moko miye mitali bofuti mpako ya zamba. Mpako eye ekeseni na mpako ya mikolo minso, mpe ekani kovandisa politiki ya bofutisi zamba, oyo esengeli kopesa ndanga ya boyangeli bwa nkita ya zamba o tango elai, ya kolendisa boyangeli bolamu bwa zamba mpe ya bokolisi bokotisi bwa ba izini minene mya kosalela nkita ya zamba mpe bokolisi mosolo moye mokokotoko na kitunga ya Leta na nzela ya bokati nzete. Mobeko moye, mokani kolobela makambo manso, kasi mokolimbola too mpe moko suka na kolimbolaka bobele mambi manene. Na mambi maana manene nde Mbulamatari asaleli mango mibeko misusu mya mike mike miye mikolandema engebene na bozui mpe ezaleli ya Ekolo na biso.

Tala na mokuse ntina ya mobeko moye.

# MOBEKO

*Engebene na lolenge Likita linene  
libiangemi Parlema ya Transio lolenge  
lisanaganaki mpo ya kotala mobeko moye  
mpe mo mondimi;*

*Tata Mokonzi wa Ekolo abimisi mobeko  
moye mozali na mambi maye :*

## **TITELE YA YAMBO : MAYE MATALI MEKO MINENE**

*Likani lya yambo :*

Na botangaka mobeko moye, esengeli koyeba ete:

### **1. Zamba ezali :**

a. bitando bya mabele biye bizipami na milona, mingi mingi nzete inene to ike, iye ikoki kopesa nkita ya zamba, kobomba nyama ya zamba, mpe kopesa na ndenge ebele bofuluki na mabele, iye ikosala ete molunge to malili eleka te, iye ikosala ete mayi mpe mbula izala tango inso.

b. Bitando bya mabele biye liboso bizipamaki na milona, mingi mingi na nzete inene to ike, iye ikatamaki to itumbamaki mpe izali kobota lisusu yango moko, to sima ya mosala mwa bai-mboka baye bazali kolona yango lisusu.

Na bolayi, tokobenga mpe zamba, mabele manso mabombami mpo ete bai-mboka balona lisusu nzete to mpo ya kozongisi zamba lisusu, to mpo kokata nzete mpe kopasola mabaya, to mpo ya kobatela mabele.

### **2. Biloko bya zamba biye biuti na mabaya ma nzete bizali :**

a. Biloko binso biuti sima ya mosala mwa bokati nzete, ndakisa nzete bakweisi na mabele, biteni binene bya bya nzete bizingami na mposo na yango, nzete iye bakata ndambu ya

bitape, bitape, ba nkoni, nzete ya milai iye bakokokolaka na yango biloko bitsiami likolo mpenza, ba mapito, nzete ya libulu lya makele.

b. Biloko biye biuti na nzete biye bisalemi na maboko ma bato too na ba izini ike ike, ndakisa makala, mposo, matiti to putulu iye iuti na bopasoli mabaya, nzete iye basalelaka nkasa ya mikanda, mabaya, na mabaya ma pepele.

### **3. Biloko bya zamba biye biuti na myete te bizali :**

biloko bisusu binso biye biutaka na zamba ndakisa nkekele, mposo ya nzete, matina ma nzete, nkinga, mandalala, nkasa, mbuma, mboto, mbaka, ndembo mpe nzete iye bakoslaka na yango nkisi to minoo.

### **4. Bobongisi zamba elingi koloba :**

Misala minso miye misengeli mpo ya kozua meko na bolandaka bisaleli, bozui bwa bato mpe bwa Ekolo, bosembo mpe misala minso mya Leta mikoyangelaka mambi ma zamba mpoya bomoi bolai bwa zamba mpe mpo ya kosala ete zamba ebota nkita ebele.

### **5. Bobateli zamba elingi koloba :**

Meko inso itali bokambi to boyangeli biteni bya zamba bya lolenge na lolenge pe nkita ya zamba mpo ete bosaleli wa byango boumela tango elai. Na yango bakobomba byango (moto asalela yango te), bakobongisa, bakotombola lolenge na yango.

### **6. Bosilisi nzete ya zamba elingi koloba :**

Mosala mwa kolongola matiti o etando ya zamba, kokata to kopikola nzete inso mpo ya kosalela mabele mango ndenge esusu.

**7. Bobimisi nkita ya zamba elingi koloba :**

Misala mya bokati, bosaleli, mpe bokumbi nzete to biloko bisusu binso biye bya nzete pe mabaya; bakisa lisusu bokamati ndambu ya biloko bisusu bya zamba mpo ya boluki mosolo.

**8. Botangi nkita ya zamba elingi koloba :**

mosala mwa botangi mpe bososoli motango, ezalela to ndenge mpe bilembetele bya nzete mpe biteni binso bya zamba

**9. Ministele azali:**

Ministele (Moto) oyo akokamba makambo ma zamba. Ye akeseni na **Ministeele** (lisanga lya misala mpe bato Ministele azali kokamba).

**10. Mwango mwa bobongisi zamba molimboli:**

Buku eye ezali na ndimbola, na bolandeli mpe na bobongisi zamba o eleko eyebani mpe o esika eyebani.

**11. Boloni zamba elimboli:**

Mosala mwa boloni lisusu nzete o etando ya zamba

**12. Boyebi zamba elingi koloba :**

Mosala mwa botali malamumu zamba uto pepo to na mabele mpo ya koyeba mwa malamumu zamba yambo ya kokota o bozindo mpo ya mayele masusu, ndakisa maye ma Botangi nkita mpe ma Bobongisi zamba.

**13. Bobotisi zamba ya sika elingi koloba :**

Mosala mwa bozongisi etando ya zamba na boloni lisusu to mpe kotikaka ete zamba ekola yango moko.

**14. Bokangi elimboli:**

Likati liye likopesa ndingisa na basali ba Leta baye balapa ndayi ete babotola na tango moke na moto to na lisanga lya bato, biloko to bisaleli bya zamba biye bizwami na nzela ya mayuya to mpe mituka miye mikomema biloko bya lolenge wana.

**15. Koyekola boloni nzete ezali:**

Liyebi to ntoki ya boloni zamba.

**16. Eteni ya zamba ezali :**

Etando ya zamba eye bati yango ndelo na botalaka bilembetele bya zamba, na mai, mabele, mopepe na esika yoko yoko mpe ntina ya kokolisa politiki ya zamba o ekolo, mpo ya kokonza yango na boyangeli boko.

**17. Lisanga to Masanga ma bai-mboka malimboli:**

Motango mwa bato bamiyangeli uto kala na bolandaka mimeseno mya bonkoko mpe basangani makasi na kati ya etuka to ya libota. Bakoyebela bango lisusu na bolingo bua eteni na bango ya mabele.

**18. Bopapi mbota elingi koloba :**

Mosala mwa bokoni moye mokosalema na bolongoli mbota ya milona likolo to pembeni ya nzete.

**19. Moto ya mbangu mbangu elimboli :**

Moto epelisami noki noki o ebandeli ya elanga mpo ya bobongisi bitando biye matiti ma kobimela.

**20. Bolongoli mpe botumbi matiti elimboli:**

Misala minso bakosalaka tango ya kolona elanga na kokataka mpe kotumbaka matiti mpona kolona milona na tango wana.

**21. Bokati bitape bya nzete elingi koloba :**

Mosala mua bokati etape too bitape bia nzete, na tango eye nzete eteleme too ekweisami, liboso too nsima ya bokati nzete.

**22. Botali biye binso bia bomoi elingi koloba :**

Mosala mua kotanga mpe koyeba ndenge nyonso ya biloko binso biye bizali na bomoi o kati ya zamba mpo ya bobombi yango mpe mpoya bosaleli yango na tango elai engebene na motango mwa biloko biina.

**Likani lya 2 :**

Mobeko moye mokolimbola eyangeli ya bobateli, ya bobimisi nkita mpe ya bopesi motuya na nkita nyonso ya zamba o etando mobimba ya Ekolo.

Eyangeli ya zamba ezali koluka bosaleli na bwanya biloko binso bya zamba mpo na tango molai, na lolenge lwa botomboli nkita, bobongisi bomoi bwa bato mpe ntoki o mabota ma lelo elongo na bobateli biteni bya zamba mpe bikela binso bizali na bomoi o kati zamba mpo na bolamu bwa mabota makoya.

### **Likani lya 3:**

Buku ya mibeko mya zamba ezali liboke lya meko liye lizali koyangela bozaleli, bobongisi, bobateli, bosaleli, bokengeli mpe botambwisi zamba na mabele ma yango.

Buku ya mibeko mya zamba ekolimbola mpe lisusu myango mya bosembo mikopesama na boloni nzete, na mayele ma bosaleli zamba, mpe na bobongoli mpe mombongo mwa biloko bya zamba.

Buku ya mibeko ya zamba ekosalisa lisusu na botomboli nkita ya binso bya bomoi, bobateli ebombamelo ya nyama ya zamba mpe botomboli mibembo mya bapaya mpo ya boyebi ekolo ya biso.

### **Likani lya 4:**

Ekolo ya biso ekomi na politiki ya Ekolo po ya mambi ma zamba. Ministeele eye ekotalaka makambo ma zamba nde esengeli ebongisa politiki ena.

Politiki ya zamba mpo ya Ekolo yango nde ekolimbola meko minene iye ipesami na mwango mwa zamba .  
Mwango mona mokolakisa mbano tokoluka mpe mokolimbola misala misengeli kosalema.  
Mwango mona mokolobela:

- a) Bolakisi nkita ya zamba ;
- b) Boyebi mposa ya biloko bya zamba tosengele na byango ;
- c) Manaka ma misala miye misengeli kosalema na ntina te tokoka kobatela zamba mpe totombola misala mya yango ;
- d) Bolengeli misolo miye misengeli ;
- e) Bisika ya kosalela misala mpe bato baye banso basengeli kosala mosala mwa zamba mpe ;

- f) Mambi masusu ma litomba mpo ya bokokisi politiki ya zamba mpo na Ekolo ya biso.

### **Likani lya 5:**

Mpo ya bokomi politiki ya zamba mpo na Ekolo, Ministeele akobyanga baye banso bazali kosala misala mya zamba, ezala basali ba Leta to ba nkolo ya ba kompani, bipayi binso bazwami na Ekolo.

Politiki ya zamba mpo ya Ekolo ekondimama o likita lya ba Ministeele na bosengi bwa Ministeele, mpe ekondimama lisusu na mobeko mwa Tata Mokozzi wa Ekolo.

### **Likani lya 6:**

Mpo ete politiki ya zamba mpo na Ekolo ekokana na bokeseni bwa etuka na etuka, mwango mwa zamba mpo ya etuka nde mosalemi na Guvene lele sima ya bozwi likanisi lya Likita lya bato ya bwanya na maye matali zamba o etuka. Guvene lele nde asangisi baye banso basalaka misala mya zamba, ezala basali ba Leta to bai-kompani.

Sima ya bondimi mwango moye na Ministeele, Guvene lele nde abimisi mobeko moye mokotinda bosaleli zamba o etuka mobimba

## **TITELE YA II :**

### **MAYE MATALI LOLENGE LWA ZAMBA**

### **MOKAPO MWA YAMBO : MAMBI MA MIBEKO MYA ZAMBA**

### **Likani lya 7:**

Zamba ya Ekolo, nkolo na yango azali bobele Leta.

Bozweli yango litomba mpe bosaleli yango, ezala na moto moko moko to na masanga ma bato maye makambemi na mobeko mwa bango mei to na mobeko mwa Leta, nyonso ezali kokambema na mikano mya mobeko moye mpe meko mya bosaleli mya yango.

***Likani lya 8:***

Zamba iye ikoli yango moko to iye baloni, iye izwami o etando ya mabele epesamaki na moto bo elongobani, na bolandaka mibeko mya mabele, zamba ina izali ya bato baye leta apesaki mabele mana.

Makoki ma bosaleli zamba ina masengeli kotosa mambi ma mobeko moye mpe meko mya bosaleli mya yango.

***Likani lya 9:***

Nzete iye izwami o kati ya mboka to zingazinga, to o kati ya elanga ya moto ye moko to ya lisanga, nzete ina izali ya mboka mobimba to ya nkolo elanga. Nzete ina ikoki koposama na bato basusu.

**MOKAPO MWA II :  
MAYE MATALI BOKESENISI ZAMBA**

***Likani lya 10:***

Zamba Mobimba ya Ekolo ekeseni na zamba ibombami, zamba ibateleli mpe zamba ikobimisaka nkita tango inso.

Zamba ibombami izali iye, engebene na mibeko mya bobombami, ikambemi na mibeko makasi mpo ya bakoka kosalela yango pamba pamba te. Zamba ina ibongisami mpo na mbela yoko ya ntina lokola bolamu bwa zamba, mai, mabele, mopepe...

Zamba ibatelami izali iye izangi mwango mwa bobombami mpe ikambemi na mibeko makasi mpenza te na botali makoki ma bosaleli yango mpe ma bozwieli yango litomba.

Zamba ikobimisaka nkita ntango inso izali iye ilingwe o molongo mwa zamba ibatelami sima ete leta ayebisi na bato banso mpo ya kokabela yango na bato. Zamba iye ikokambama na meko ya boyangeli miuti na mobeko moye mpe meko mya bosaleli mya yango.

***Likani lya 11:***

Zamba inso iye ibombami, ibatelami to iye ikobimisaka nkita ntango inso leta akoki kopesa yango mpako ya mabele.



## **Eteni ya yambo (1): maye matali zamba ibombami**

### **Likani lya 12:**

Zamba ibombami izali ya Leta.

Zamba ibombami izali:

- a) Biteni bya zamba biye moto akoki kosimba te ;
- b) Zamba iye izwami o ntei ya ba Palaki (lobala ya ba nyama) ;
- c) Mapango maye bakotalaka ba nzete mpe ba nyama ;
- d) Bibombelo bya nyama mpe bitando bya bokila ;
- e) Bibombelo bya biye bizali na bomoi (“Réerves de Boisphère” na lifalanse) ;
- f) Zamba ya bopemi ;
- g) Bitando epai baloni nzete po ntoki ;
- h) Zamba o ntei ya bingumba binene ;
- i) Seketele (bitando) ibombami na kati ya zamba ya bongo bongo.

### **Likani lya 13:**

O molongo mwa zamba ibombami, tokozwa lisusu zamba iye isengeli mpo ya:

- a) Bobateli ngomba na boliani bwa mabele (mabulu manene) ;
- b) Bobateli maziba mpe miluka ;
- c) Bobombi biye binso bya zamba ;
- d) Bobombi mabele ;
- e) Bopeto bwa bisika biye bikoyambaka bato banso mpe bobongisi bwa byango mpo na bomoi bwa bato ;
- f) Bobateli bo-nzinganzinga bwa bato mpe
- g) Makambo masusu manso maye mazali na lotomo o miso mya mbulamatari eye etali makambo ma zamba.

Bisika biye basengeli kolona nzete lisusu bizala bya leta to bya bitando bya ekolo biye bizali na mwa bonsomi, bisengeli mpe kokota o molongo mwa zamba ibombami.

Zamba iye ibombamaki yambo ya bosaleli mobeko moye yango itikali se zamba ibombami.

### **Likani lya 14:**

Zamba ibombami isengeli ikokisa na bokuse 15% ya etando mobimba ya ekolo

### **Likani lya 15:**

O Etuka yoko yoko, zamba ikobombama engebene na mobeko mwa Tata Mokonzi wa Ekolo.

Bobombami bwa zamba bokosalema na mobeko mwa Ministele sima ya bondimami na likita lya bato ba bwanya mpo ya etuka na maye matali zamba yango. Bondimami bona bokouta na botuni liboso bai-mboka baye bazwami nzinganzinga ya zamba ena. Nzoka nde, bokeli Biteni bya zamba biye moto akoki kosimba te , Palaki, mpe seketele ibombami, bozali na makoki ma Tata Mokonzi wa Ekolo.

### **Likani lya 16:**

Mobeko mwa bobombi zamba mokolakisa bipayi kani zamba izwami mpe ndelo ya zamba ina, lolenge, nkombo, ndenge ya boyangeli nkita ya yango. Mobeko mona mokolakisa lisusu maye mapekisami, maye bakoki kosala na kati na yango mpe Bilo ya Leta eye ekomokamba.

Bokamati zamba mpo izala ya kobomba bosengeli kosalema na ndenge ete byoko biteni bya yango bipesama na bai-mboka baye ba nzinganzinga mpo ya kokokisa masengeli ma bango mingi mingi maye matali biloko bya zamba mpe na bilanga.

### **Likani lya 17:**

Zamba inso ibombami isengeli kozala na muango mwa bobongisi yango na ndenge mobeko mua Ministele mokotinda.

### **Likani lya 18:**

Botomboli nkita ya zamba ibombami bokosalema engebene na mitindo mya mokanda ya bobombi mpe na mikano mya mwango mwa bobongisi.

### ***Likani lya 19:***

Bolongoli meko ya bobombi zamba bozala mpo ya eteni yoko to mpo ya etando mobimba ya yango, bokosalema se sima ya bondimami na Likita lya bato ba bwanya ba ekolo mpe ba bituka mpo maye matali zamba.

Bolongoli meko mya bobombi zamba bosengeli koyekolama yambo penza mpo ya maye makoki kokwela nzinganzinga.

Mokano mona nde mozuami ndenge yoko na moye mwa bobombi.

### **Eteni ya ibale (2): maye matali zamba ibatelama**

### ***Likani lya 20:***

Zamba ibatelama izali zamba ya Leta ye mei, yango wana izali zamba babateli. Biloko binso ndenge na ndenge bizwami o ntei ya zamba babateli, longola se biye biuti na nzete ilonami na moto moko moko to lisanga lya bato liye likambemi na mobeko mwa bango mei to bitando bya ekolo biye bizali na mwa bonsomi, binso bina bizali bya leta.

### ***Likani lya 21:***

Leta akoki kopesa zamba ibatelami sima ya botii maboko o mokanda mwa boyokani moye mokoki koleka mibu tuku mibale na mitanu te. Kasi bakoki kozongela boyokani bona engebene na meko mikomami na mokanda mwa boyokani.

Bozwi eteni ya zamba Leta apesi bozali kolingisa na moto azala na makoki ma solo o nzete ya zamba ena, longola makoki ma mabele.

Kasi, moto bamopesi zamba akoki kozwa ndingisa ya botongi ndako isengeli na misala mitali zamba, o etando ya mabele maye mazwami o ntei ya zamba ya ye.

### ***Likani lya 22:***

Lisanga lya bai-mboko ; likoki kosenga mpe kozwua mobimba to eteni ya zamba ibatelami o kati ya zamba iye uto bonkoko izalaki ya bango mpo na kokata nzete mpe kopasola mabaya.

Ndenge ya bopesi zamba na masanga ma bai-mboka elakisami o mobeko mwa Tata Mokonzi wa Ekolo. Mpo na yango bai-mboka bakofuta eloko moko te.

### **Eteni ya isato (3): maye matali zamba ikobimisaka nkita tango inso.**

### ***Likani lya 23:***

O molongo mua zamba ikobimisaka nkita tango inso tokozwa : zamba Leta apesi, mpe zamba iye Leta akani koteka sima ya botuni bato banso.

Zamba ina isengeli kozala na nkolo moko te.

Zamba yango ikokoma bongo na mobeko motiami maboko na ba Ministele babale : oyo atali makambo ma zamba mpe oyo atali makambo ma bilanga.

## **MOKAPO MWA III : BA BILO YA LETA MPOYA BOYANGELI MPE BOTAMBUI SI MAYE MATALI ZAMBA.**

### ***Likani lya 24:***

Mokumba mwa bayangeli, botambwisi, bobombi, bokengeli mpe bobateli zamba motali se Ministeele oyo atali makambo ma zamba.

Ministeele akosala mosala tango inso na boyokani mpe bosangisi makanisi na ba Ministeele basusu baye misala mya bango mikoki kozala penepene na misala mya zamba.

Akosangisa mpe bato basusu mingi mingi nkolo kompani ya bango moko mpe mangomba maye mazali ma Leta te (ONG).

### ***Likani lya 25:***

Ministele akoki kotikela ndambu ya makoki to makoki manso ma boyangeli zamba ibombami na masanga ma bato maye makambemi na mobeko mwa Leta, to na mangomba mayebana bo mangomba ma ntina mpo ya bato banso, mpo ya koibatela mpe kotombola nkita ya yango mpe mpo ya kotambwisa

misala mya boluki mayele to misala misusu mpo ya litomba lya bato barso.

### **Likani lya 26:**

Ministele akoki kotikela ndambu ya makoki to makoki manso maye mamopesameli na mobeko moye na ba Guvene le ba bituka, longola se likoki lya ko kela mibeko.

### **Likani lya 27:**

Ministele akopesa na basali ba bilo mpe misala ya ye makoki mpe bisaleli bilongobani mpo ya bosaleli mobeko moye na konzo mpe meko mya bosaleli mwango. Mingimungi akopesa na baye bokosalaka mosala mwa botii bilembo na nzete mpe bokamati myango, ebetele nzete eye ekotikaka bilembetelo na nzete bakati. Elembetelo ena ekokutama mpe na Ministeele ya Bosembo mpe bobombi bilembetelo.

### **Likani lya 28:**

Bakeli o mbulamatari ya ekolo to ya bituka Bilo ya bokaboli zamba, mpo ya kobomba :

- a. Mibeko mya botsii zamba na bobombami mpe mya bolongoli yango na bobombami;
- b. Mikanda mya boyokani mpo na zamba Leta apesi ;
- c. Mikanda mya bokaboli zamba na masanga ma bai-mboka ;
- d. Mibeko mya bokaboli boyangeli zamba ibombami ;
- e. Mibeko mya bopesi makoki ma boyangeli zamba na misala mya Leta ike ike;
- f. Mikanda mitali bakalati ya ekolo iye ikolakisa zamba ;
- g. Bikela bisusu binso bizali kolakisa makoki ma solo na bokangisaka bikela touti kotanga o milongo b,c na d.

Mobeko mwa Ministele mokolakisa lolenge lwa bobongisi mpe lwa botambuisi misala mya Bilo ya Bokaboli zamba.

Soki esengeli, mosala mua Bilo ya bokaboli zamba mokoki kosalema o mboka yoko eyebani.

### **Likani lya 29 :**

Bakeli Likita lya bato ba bwanya o ekolo mpe makita ma bato ba bwanya o bituka mpo ya maye matali zamba. Bobongisi, botambwisi mpe motango mwa basali o makita maana, binso bipesameli na mibeko mibale : yambo mobeko mwa Tata Mokonzi wa Ekolo mpe sima na yango na moye mwa Ministele.

### **Likani lya 30 :**

Likita lya bato ba bwanya mpo ya maye matali zamba o Ekolo lizali na makoki ma kopesa makanisi na maye matali :

1. Myango mya bokanisi mpe botii alima o politiki ya zamba ;
2. Myango mitali nzila ya boyangeli zamba ;
3. Ndenge inso ya bobombi mpe ya bolongoli zamba na bobombami;
4. Mwango monso mwa makomi ma mibeko to ma nzela ya botambwisi zamba ;
5. Likambo linso lya zamba liye bai-likita bakomono te lizali na ntina mpo maye matali zamba.

### **Likani lya 31 :**

Likita lya bato ba bwanya mpo ya maye matali zamba o Etuka likopesa makanisi mpo ya maye matali mwango nyonso mwa bobombi to bolongoli na bobombi zamba o etuka mpe, mingi mpenza na likambo linso liye Guvene le wa Etuka akosenge makanisi ma bai-likita.

Likita liina likoki mpe koyebisa Guvene le makambo manso matali zamba maye bai-likita bamoni ete mazali na ntina.

O eleko ya misala mya bango, bai-likita bokoki kokota na ndenge balingi na biteni binso bya zamba Leta apesi.

### **Likani lya 32 :**

Ministele akobimisa mobu na mobu, yambo ya mokolo mwa 31 sanza ya yambo, motango mwa makita mpe masanga ma bato mpo ya

botomboli nkita maye mandimama na leta mpe makosalaka mosala mwa mango o seketele ya bonzinganizinga, mingi penza na zamba.

**MOKAPO MWA IV :  
MAYE MATALI BOKOLOSI BWANYA  
MPO YA MAYE MATALI ZAMBA.**

***Likani Iya 33 :***

Mpo ya botomboli boyangeli bolamu bua zamba na ntango elai, Ministele akokamata, na boyokani na ba ministeele isusu mpe masanga ma bato maye makokambaka zamba, meko misengeli mpe akobongisa ba pologalami iye izali kosalisa bokolisi bwanya na mambi ma zamba.

***Likani Iya 34 :***

Bokolosi bwanya mpo ya zamba botali penza : boyangeli, botangi nkita, bobongisi miango, bobombi, bobimisi nkita, bobongoli, bobotami bwa zamba, boloni nzete, misala mya mabaya mpe mombongo mwa binso bikouta na zamba.

***Likani Iya 35 :***

Bokanisi lolenge lwa mosala, bokokisi mpe bolandeli misala mya bokolosi bwanya mpo ya zamba, manso maye wana masalemi na boyokani o ntei ya misala mpe masanga maye makouta na ba ministeele ndenge na ndenge mpe misala misusu mitali makambo ma zamba, moko moko akosala lokola makoki ma ye makotinda.

Mpo na yango, misala mpe masanga maye matali mikambo na zamba basengeli kozwa bisaleli mpe mosolo mosengeli mpo ya bokokisi lotomo lwa bango.

**TITELE YA III : MAYE MATALI  
MAKOKI MA BOSALELI ZAMBA.**

**MOKAPO MWA YAMBO (I) : MAYE  
MATALI MAMBI MANENE**

***Likani Iya 36 :***

Makoki ma bosaleli zamba ma bai-mboka, baye bavandi o kati to penepene na zamba,

mauti na bonkoko mpe bizaleli bya esika ena, soki ikotosa mobeko mpe ikobebisa te boyokani mpe kimya na bato banso. Makoki mango makosalisa bai-mboka ete bazwa nkita ya zamba mpo ya kosunga bango na masengeli ma mokolo na mokolo, mpo ya moto na moto, mpe mpo ya lisanga mobimba.

Bosaleli makoki maana na bai-mboka bokoleka liboso Iya Leta te bokotosa makoki ma zamba.

***Likani Iya 37 :***

Biloko binso bikozwama na zamba na bai-mboka bizali nyonso ya koteka te. Guvenele ya Etuka akomisa mokanda mwa biloko biye bai-mboka bazui na zamba, biye bakoki koteka.

**MOKAPO MWA II : MAYE MATALI  
MAKOKI MA BOSALELI O NTEI YA  
ZAMBA IYE IBOMBAMI**

***Likani Iya 38 :***

O zamba iye ibombami, longola se biteni biye bitikala mibimba ndenge bikelama biye moto akosimba te, Palaki ya Ekolo, mpe bilanga bya milona, makoki ma bosaleli matali bobele bai-mboka ba zingazinga ya zamba, mpe bozui biloko bya zamba na bango boyangelami na mobeko moye mpe meko mya bosaleli na yango.

***Likani Iya 39 :***

O zamba ibombami makoki ma bosaleli matali se :

- a. bolokoti koni mpe matiti ;
- b. bobuki mbuma, ndunda ya bolei to nzete ya nkisi to minoo ;
- c. bolokoti mbaka, ndembo to mafuta ma nzoi ;
- d. bolokoti mbinzo, mbembe to mingwele.
- e. bokati myete mpo ya botongi ndako mpe mpo ya misala mya maboko.

Lisusu, mwango mwa bobongisi zamba yokoyoko ibombami, mokolakisa makoki ma bosaleli maye malingisami na zamba yango.

**Likani Iya 40 :**

Moto moko te akoki kozwa makoki ma bosali o zamba baloni lisusu iye izali ya leta to ya biteni bya Ekolo biye bizali na mwa bonsomi.

**MOKAPO MWA III : MAYE MATALI  
MAKOKI MA BOSALELI ZAMBA  
IBATELAMI**

**Likani Iya 41 :**

Mwana Kongo nyonso azali na makoki ma bosaleli zamba ibatelami, soki atosi mwango mwa mobeko moye mpe meko mya bosaleli na yango.

**Likani Iya 42 :**

Bakoki kosala bilanga o zamba ibatelami.

Nzoka nde GuveneLe wa Etuka akoki kopekisa bosali bilanga na sima ete Bato ba misala mitali bilanga mpe zamba, bamoyebisi nzambi zamba ena ekoki kozala na ntina enene na mikolo mikoya. Mobeko mwa GuveneLe mokoyebisa elaka ya bopekisi bona.

Ba Ministele baye batali zamba mpe bilanga bakotambwisa na boyokani, epayi wapi bakomona ete esengeli, maye matali bokaboli zamba mpe bosali bilanga o zamba ina.

**Likani Iya 43 :**

Bozwi biloko bya zamba mpo ya masengeli ma mokolo na mokolo bolingisami o zamba ibatelami. Na yango esengeli na kofuta mpako te.

Nzoka nde, Ministele akoki kotia na molongo bobuki biloko binso bya zamba biye ye amoni ete esengeli alandela bobimisi bwa byango.

**Likani Iya 44 :**

Bai-mboka baye bavandi zinganzinga ya zamba leta apesi na moto po bokati nzete, bakokoba na bozui nkita ya zamba ena lokola o bomeseni tango yango ekobebisa misala bya bokati nzete te, kasi bakokata bilanga te.

Moto oyo leta apesi zamba akoki kozela lifuta lyoko te mpo ya likambo lina epai ya bai-mboka.

**TITELE YA IV : MAYE MATALI  
BOBATELI ZAMBA**

**MOKAPO MWA YAMBO (I) : MAYE  
MATALI MAMBI MANENE MA  
BOBATELI MPE MA LOLENGE NA  
NZETE BABATELI**

**Likani Iya 45 :**

Etando ya zamba ebatelami na ndenge inso ya bobebisi iye ikoki kouta mingimingi na bobimisi nkita ya zamba na ndenge elongobani te, na bobimisi nkita mpe boleisi bibwele na ndenge eleki, botii moto, mpe lisusu bokati zamba mpe nzete.

Oyo epekisami makasipenza ezali: misala mya bokati zamba o esika mabele makoki kobukana mpe kosala mabulu manene too mpe o esika ekozindaka na mai ma mpela.

**Likani Iya 46 :**

Bokotisi o kati ya mboka bwa milona to biteni bya nzete, bizala na bomoi to bikufa, bozali kosenge liboso ndingisa ya Ministele to ntoma wa ye o bolakisaka bongo mokanda mwa bisika biloko bina biuti mpe mokanda mwa bokolongono bwa biloko byango, mikanda miye mipesami na Bilo etalaka makambo mana o mboka biloko bina biuti.

**Likani Iya 47 :**

Makambo maye mapekisami o zamba ibatelami : bokati bitapi bya nzete, bakisa mpe bosali bilanga na ndenge ya bopikoli matina, matiti to nzete ike.

**Likani Iya 48 :**

Likambo liye lipekisami : bokati nzete ngambo na ngambo ya mai o ntaka ya metele 50, mpe o etoko ya mai na etando ya metele (100) mokama zingazinga ya yango.

**Likani Iya 49 :**

Motango mwa lolenge lwa nzete ibatelami mokopesama na mobeko mwa Ministele mpe

na lolenge lona, tango na tango nde bakutoli motango moonana.

**Likani Iya 50 :**

Biye bipekisami o etando mobimba ya zamba : bokati nzete, bopikoli mpe bokati bitapi bya lolenge la nzete ibatelami.

Biye bipekisami lisusu : botii esika esusu, bobuki to bolongoli bilembo bitiami bo ndelo ya zamba.

**Likani Iya 51 :**

Na ntina ya bobateli bikelamu lolenge na lolenge, bizali na bomoi o kati ya zamba, basali ba Leta baye bakotalaka makambo ma zamba bakoki, ata o bitando bya zamba leta apesi, kobomba lolengo loko la nzete to kobimisa meko mya bopekisi iye bamoni ete izali na ntina.

**MOKAPO MWA II : MAYE MATALI BOLANDELI MA BOSILISI NZETE O KATI YA ZAMBA**

**Likani Iya 52 :**

Bolongoli nyonso ya nzete o kati ya zamba bosengeli kolandema na boloni nzete isusu ya lolenge mpe ya motango moko, elengebene na zamba ya liboso. Moto oyo akataka zamba akosala mosala mona na makoki ma ye mei.

**Likani Iya 53 :**

Moto nyonso oyo, mpo ya mposa ya misala mya boluki mabanga ma ntalo, mya bosali ba izini, mya botongi engumba, mya botalisi mboka na bapaya, mya bokati bilanga to mosala mosusu asengeli kolongola mwa eteni ya zamba, akoluka yambo penza kozwa mokanda mokopesa ye ndingisa.

Mpo na maye matali misala mya bilanga, mokanda mwango mosengeli kaka, soki bolongoli zamba bokosalema o etando ekokani to eleki eketale ibale.

**Likani Iya 54 :**

Mokanda mwa bposei ndingisa ya bolongoli zamba mokopesama na Guvene wa Etuka,

Julunale ya Leta – motango mokeseni – mwa mokolo 31 sanza ya moambe, mobu 2002

soki etando bakolongola zamba ekokani to ezali na nse ya eketale 10.

Soki eleki etando ena, mokanda mona mokopesama se na Ministele. Na manso maana, basali ba Leta baye bakotalaka makambo ma zamba o mboka basengeli kopesa naino likanisi liye lokouta na boluki koyeba maye makoki kokwela o nzinga nzinga.

Bopesi mokanda mona bokolingisama bobele na sima ya bofuti mpako ya bolongoli nzete o kati ya zamba. Mutuya mpe ndenge ya bofuti mpako ena nde bipesami na mobeko mwa ba Ministele babale, baye bakotala makambo ma zamba mpe maye ma misolo mya Ekolo.

Mosolo mouti na mpako ina mokokende na mosala mwa bozongisi nzete o kati ya zamba ena.

**MOKAPO MWA III :  
MAYE MATALI BOLANDELI MOTO  
MWA ZAMBA MPE MWA ESOBE**

**Likani Iya 55 :**

Sima ya bozwi makanisi ma basali ba Leta o Etuka mpo ya makambo matali zamba, Guvene nde apesi ndingisa ya elaka mpe ndenge ya bopelisi moto mwa mbangu mbangu.

**Likani Iya 56 :**

Mpo ya kokebisa mpe koboma moto mwa zamba mpe bisobe, mbulamatari ya zamba to biteni bya Ekolo biye bizali na mwa bonsomi basengeli kozwa meko miye:

1. Kokela mampinga maye makotala bobomi moto, kolakisa mpe kopesa mango bisaleli; mpe lisusu kokebisa, koteya mpe kokamba bai-mboka;
2. kokela bisika bya botaleli moto na byoko bituka mingi mingi biye bikoki kozika.

**Likani Iya 57 :**

Epekisami kopelisa to kotika moto moye mokoki kopalangana o zamba to esobe.

Epekisami kotika moto mookopela o etando ya zamba.

#### **Likani lya 58 :**

Epekisami komema to kopelisa moto libanda ya ndako ya bofandi to ya ndako ya misala mya zamba iye izwami o kati ya zamba.

Nzoka nde, bopelisi moto mpo ya kotumba makala elingisami soki kolo makala azwi meko misengeli mpo te moto mopalangana o zamba te.

#### **Likani lya 59 :**

Moto moye bapelisi mosengeli kobamama na moto oyo apelisaki mwango. Moto ona akoyanola na mbeba ikweyi engebene na likani 258 lya buku bwa mibeko mya mboka.

#### **Likani lya 60 :**

Epekisami kopelisa moto o etando ya metele 500 zingizinga ya zamba iye izwami o esobe to o ndelo ya esobe yango.

Epekisami mpe lokola kopelisa moto o etando ya esobe, pembeni ya nzela inene mpe iye ileki o ntei ya zamba ibombami.

#### **Likani lya 61 :**

Epekisami makasi kopelisa moto o zamba iye moto akosimbaka te (bitikala bibimba ndenge bikelema) mpe o ba palaki (lobala lwa nyama). Bisika biina moto mokoki kopelisama soki moke te longola se mpo ya bobongisi byango.

#### **Likani lya 62 :**

O eleko elongobani mpo ya botumbi zamba, basali ba Leta baye batali mambi ma zamba bakoyebisa bai-mboka mpe bakotumba matiti nzinganzinga ya zamba ibombami mpo ya kobatela yango o likama lya moto.

Mpo na yango bakobongisa bala bala eye ekopekisa moto mopalangana o bitando bisengeli kobatelama.

#### **Likani lya 63 :**

Mpo na kokebisa mpe koboma moto mwa zamba, mokonzi wa leta o mboka to mokonzi wa mboka oyo atali makambo ma zamba, akoki kosenga lialisi lya bai-mboka baye bafandi nzinganzinga ya zamba ina, ata na maloba pamba.

Moto nyonso oyo akomona moto mwa mbalakaka o etando ya zamba asengeli koyebisa mokonzi azwami pene ya esika yango.

Moto nyonso oyo azwami pene pene na zamba ezali kozika azali na lisenginyi lya bosangisi maboko mpo ya koboma moto moona.

#### **Likani lya 64 :**

Mokonzi wa Mbula matari akomeme mikumba minso mpo ya bato to mpe biloko bikotikala kozika na moto eyangelami na ye o etando ya zamba.

Nzoka nde mokonzi wa mbula matari azali lisusu na likambo te mpo ya moto mwa mbangu mbangu soki elakisami polele ete sango ya malonga epesamaki liboso lya bopelisi moto na nkoma to na maloba: mpe soki elakisami lisusu ete likama liuti na likambo likoki koyangelama te (lokola mopepe monene), libimi na ntango eye bazalaki koluka koboma mwango.

### **TITELE YA V:**

## **MAYE MATALI BOTUYI, BOBONGISI MPE BOLONI ZAMBA LISUSU**

### **MOKAPO MWA YAMBO : MAYE MATALI BOTANGI NKITA YA ZAMBA**

#### **Likani lya 65 :**

Mpo ya kobimisa nkita ya zamba inso ya Leta, esengeli liboso mpenza kotanga (to koyeba motuya) yango.

#### **Likani lya 66 :**

Mbula matari eye etali makambo ma zamba ekobimisa mbala na mbala motuya to motango mwa nkita ya zamba ya Ekolo ndenge mokomi sika.

Ekoki kopesa mosala mona mwa botangi nkita ya zamba na ba bilo bya boyekoli biye bizali bya Leta te, kasi biyebana mpo ya nzebi mpe misala malamu mikosalaka na maye matali botangi nkita ya zamba.

Mobeko mwa Ministele mokolakisa meko mitali tekini, mambi masengeli koyebana, misala bakoki kokokisa, mpe ndenge ya kosalela mpo ya botangi nkita ya zamba.

#### ***Likani Iya 67 :***

Soki moto asengi zamba eye batangi nkita na yango naino te, misala mya boyebi mpe botangi yango mitali se ye moko, na bokambemi bwa Mbula matari.

#### ***Likani Iya 68 :***

Boyebi zamba bokosalema bobele na ndingisa ya Guvene wa Etuka nsima ya boyoki makanisi ma basali ba Leta baye batali makambo ma zamba o mboka. Mpo ya ndingisa ena bakofuta mpako oyo motuya mokopesama na mobeko mwa ba Ministele babale baye batali makambo ma zamba mpe ma misolo mya Ekolo.

Moto oyo azwi ndingisa ya boyebi zamba asengeli na lombango kobanda misala mina.

Misala mya botangi nkita ya zamba mikosalema mpe na ndingisa ya Guvene wa Etuka. Mpo ya ndingisa ena bakofuta mpako oyo motuya mokopesama na mobeko mwa ba Ministele babale baye batali makambo ma zamba mpe ma misolo mya ekolo.

Misala mya botangi nkita ya zamba misengeli kosalema na elaka ekoleka mobu moko te, uto mokolo ndingisa wana epesamaki. Soki bongo te; Leta nde abotoli ndingisa apesaki.

Bakoki kobakisa mbula yoko pamba na elaka ya misala mya botangi nkita ya zamba soki moto oyo asengi botangi boona akopesa ntina ya malonga.

#### ***Likani Iya 69 :***

Soki ndingisa ya boyebi to ya botangi nkita ya zamba esengami na Kompani eye Leta asila kopesa etando mpe ndingisa ya bokati nzete, Leta akotala mikanda mya ye mpo ya bozui ndingisa ya boyebi mpe botangi nkita, se bobele soki afutaki mpako mpe maye manso matali zamba oyo azali kosalela, mpe soki atosaki maye makomami o buku yaye ya masengeli.

#### ***Likani Iya 70 :***

Moto oyo azwi ndingisa mpo ya boyebi to botangi nkita ya etando yoko ya zamba akoki kokata nzete (to kozwa nkita isusu) yoko te o zamba ina.

Ndingisa ya boyebi to ya botangi nkita ya zamba elakisi ata moke te te nsima ya mikolo nde leta apesi ye etando ya zamba ena bo ya ye mei to mpo ya kosalela.

### **MOKAPO MWA II: MAYE MATALI BOBONGISAMI BWA ZAMBA**

#### ***Likani Iya 71 :***

Misala minso mya boyangeli mpe bosaleli zamba mikosalema bobele nsima bokamati mwango mwa bobongisi yango.

#### ***Likani Iya 72 :***

Etando ya zamba nde ekabwani na biteni bya bobongisi mpo ya kosala misala mya : boyangeli, bokambi, bobombi, boloni lisusu mpe bobimisi nkita ya zamba yango.

Bobongisi zamba bokoki kosalema mpo ya maye matali :

- Bobimisi mpo ya tango elai, bwa nkita nyonso ya zamba mpe bwa nkita ikouta na mayele masika makouta na bosaleli ba tekini ya sika;
- Misala mya bonzinganzinga;
- Bolakisi mboka na bapaya mpe bokila;
- Mambi masusu ma ntina maye makotambolaka nzela yoko na bobombi etando ya zamba mpe bobateli nyama.



### ***Likani Iya 73 :***

Bokaboli etando ya zamba na biteni bya bobongisi nde bosalemi na nzela ya mobeko mwa Ministele sima ya botuni makanisi ma basali ba Leta elongo na bayangeli banso basengeli.

Bokaboli bona nde bosalemi engebene na bilembetele bya eteni yoko yoko ya zamba mpe mambi ma ntina ma politiki ya zamba o Ekolo.

### ***Likani Iya 74 :***

Mpo ya eteni yoko yoko ya zamba, mwango mwa bobongisi mokoyebisa motango mwa nkita ya zamba, mokotia bimekeli, mpe mokolakisa misala miye misengeli mpo ya bobombi nkita yango mpe lisusu moko monisa ndenge ya kosalela yango.

Mwango mwa bobongisi eteni yoko yoko nde molengelemi na Mbula-matari ya zamba, to na bokambi bua ye, na masanga to na ba bilo iye iyebani mpona mayele ma bango na boyekoli maye matali zamba.

Mbula Matari akoluka koyeba soko bai-mboka mpe bakonzi ba mboka basangisamaki na ntango eye mwango mwa bobongisi biteni bya zamba mokamatamaki.

Mwango mwa bobongisi eteni yoko yoko ya zamba nde mondimami na mobeko mwa Ministele mpo ya elaka eyebani na botalaka lolenge lwa zamba mpe ndenge ya misala mya bobongisi.

Mwango mwa bobongisi mokosalema lisusu tango inso mpe mokondimama engebene na ndenge mwango mwa liboso mondimamaka.

### ***Likani Iya 75 :***

Bokengeli, bolandeli mpe boyebi soko misala mya mwango mwa bobongisi eteni ya zamba mikolandema ndenge elongobani, manso maana makokambema na Mbula-matari ya zamba.

Mwango mwa bobongisi eteni ya zamba nde bamobongoli, soki ntina ezali elengebene na. ndenge ba Leta amondimaki.

### ***Likani Iya 76 :***

Mwango mua bobongisi eteni ya zamba Leta apesi nde mosalemi na moto moko to na lisanga Iya bato baye bazali na mayele ya kosala lolenge loona la misala, na bokambemi bwa Nkolo zamba Leta apesi.

Mwango mona nde mondimami na mobeko mwa Guvene wa Etuka, nsima ya bozwi makanisi ma Mbula-matari ya zamba o mboka.

Moto oyo akobimisa nkita ya zamba azali na mokumba mwa bosaleli mwango mua ye mua bobongisi zamba ena mpe asengeli kotosa meko mia muango moona.

Bokengeli, bolandeli mpe boyebi soko misala mya mwango mwa bobongisi zamba eye Leta apesi mikolandema ndenge elongobani, mikokambema na Mbula-matari ya zamba.

## **MOKAPO MWA III : MAYE MATALI BOBOTISI ZAMBA YA SIKA.**

### ***Likani Iya 77 :***

Mbula matari atali misala mya zamba akosala ete zamba ebotama lisusu na bokeli myango mya botiki zamba ekola yango moko too mpe mya boloni zamba ya sika. Myango miina, akomibimisa mbala na mbala.

### ***Likani Iya 78 :***

Bobotisi lisusu nkita ya zamba etali Leta mpe biteni bya ekolo bizali na mwa bonsomi. Bakisa lisusu ba Kompani iye Leta apesi zamba, bato baye bakosalela zamba mpe masanga ma bai-mboka.

Bobotisi boona bokosalema na bokambemi mpe bolandeli bwa Mbula -matari ya zamba oyo akotosa mitindo Ministele apesi.

### ***Likani lya 79 :***

Leta akolendisa bato banso, masanga ma baimboka mpe biteni bya ekolo biye bizali na mwa bonsomi mpo te bamipesa mobimba na misala mia bomobotisi zamba ya sika.

Mpo na yango bitando bya zamba ya Leta, milona mike miye miuti na bibotiselo mpe mboto, bakisa lisusu bokengele malamumu, manso maana makopesamela na moto moko moko to masanga ma bato na botosi mobeko Ministele akobimisa mpo na yango.

### ***Likani lya 80 :***

Bato to mangomba ma bato, maye makobotisa zamba ya sika, bakozwa ndambo to biloko binso biuti o zamba ina na botosi mobeko Ministele akobimisa mpo na yango.

Bosaleli nkita ina bosengeli kosalema na botosi meko mya Mobeko moye mpe lolenge lua bosaleli muango, mingi mingi na maye matali bobateli bonzinganzinga bwa zamba.

### ***Likani lya 81 :***

Mpo bozwi mosolo mwa kosala misala mya bobotisi zamba ya sika mpe bobongisi yango, bokengeli, bolandeli misala miina, Leta akokela Ebombelo ya mosolo mwa zamba mpo ya Ekolo. Mosolo mokokoto o Ebombelo ena mokouta na mpako ya bobotisi zamba ya sika, mpe na mpako ndenge na ndenge ya zamba.

Ebombelo ena ya mosolo ekokambema na Ministele.

Mobeko mwa Tata Mokonzi wa Ekolo, mokolakisa motindo, bobongisi mpe ndenge ya bosaleli mosolo mwa Ebombelo ena.

## **TITELE YA VI:**

### **MAYE MATALI ETANDO YA ZAMBA LETA APESI.**

#### **MOKAPO MWA YAMBO : MAMBI MANENE**

### ***Likani lya 82 :***

Moto nyonso oyo alingi kozwa zamba Leta apesi asengeli kokokisa mitindo miye :

1. Mpo ya moto moko moko, esika avandaka ezala o Repibiliki Demokratiki ya Kongo. Mpo ya lisanga lya bato, esengeli lisalema na bolandaka mobeko, mpe bilo bya misala mya bango ezala o Repibiliki Demokratiki ya Kongo.
2. Kopesa ndanga na Ndako yoko ekobombaka mosolo (banki) eye ezwami o Repibiliki Demokratiki ya Kongo mpo ya kolakisa makoki ma kofuta mbeba ikoki kobima na misala mpe bokebisi mitatabano mikoki kobima mpo mosolo mozali moke mpo ya kosilisa misala

Ndanga ekotikala ya Leta soki moto oyo ye apesi zamba azali na nyongo ya ye ya ndenge na ndenge. Kasi esengeli motuya mwa nyongo yaye mokokana na ndanga oyo ye apesi.

Ndanga ena mpe ekoki kosombintinya na maloba ma solo banki apesi na Leta na nkombo ya moto ona.

Motuya mwa ndanga mosengeli kokokana na ntalo ya nkita mpe na etando ya zamba Leta apesi.

### ***Likani lya 83 :***

Kozwa zamba Leta apesi ekosalema na nzela ya zando eye basombi bazali baike. Oyo akozua nde oyo akopesa makoki maleki.

Kasi na natango esusu, Leta akoki koyokana bobele na moto moko oyo asengi engebene na likani lya 86 lya Mobeko moye.

### ***Likani lya 84 :***

Mokanda mwa boyokani mpo ya zamba Leta akopesa mokotiana maboko bobele sima ete Letaya atuni bato banso. Lolenge lwa boyokani bwango bokosalama na bolandaka mobeko mua Ministele.

Leta akotuna bato banso na ntina ya boyebi soki zamba ena ezali na nkolo mosusu oyo basengeli kozongisela mosolo.

Motuya mwa mosolo bakozongisa mokopesamela na boyokani to, soki bongo te, na nzela ya ba zuzi.

Bozongiseli mosolo ekosala ete zamba ezala lisusu ya nkolo moko te.

#### **Likani lya 85 :**

Bopesi zamba na nzela ya zando eye basombi bazali baike ekosalema na Leta, na nsima yaye bozui makanisi ma Mbulamatari atali mambi ma zamba, oyo akopesa motuya ya zamba yango.

Buku ya masengeli mpo ya mosombi nyonso oyo akozwa zamba epayi ya Leta nde esalemi na Mbulamatari ya zamba na nsima ya bondimi bwa yango na Ministele. Buku ena ekolimbola polele ndenge nini zando ya bozui zamba ekosalema mpe ndenge nini misala mya boluboli nkita o kati ya zamba ena mikosalema.

Boteki zamba na Leta, na nzela ya zando ya bato baike bokosalema na mokano mwa Ministele engebene na lolenge lwa bosaleli loye lokelami na mobeko mwa Tata Mokonzi wa Ekolo.

#### **Likani lya 86 :**

Na bobosanaka te meko mya likani 83 lya mobeko moye, boteki zamba kati na Leta na mosombi moko pamba, bosengeli kolimbolama polele na Ministele mpe kozwa ndingisa ya ye.

Na lolenge loona la zando (kati ya Leta na mosombi moko) ntalo ya zamba ekoki kozala ntango yoko te na nse ya ntalo eye ekopesama na zando ya basombi baike, mpo na zamba ibale izali na motuya mokokani.

### **MOKAPO MWA II : MAYE MATALI MOKANDA MWA BOYOKANI MPO YA ZAMBA LETA APESI**

#### **Likani lya 87 :**

Moto moko moko to lisanga lya bato oyo bakotia maboko na mokanda mwa boyokani na Leta mpo ya etando ya zamba, basengeli

kolakisa mabongi ma tekini mpe ma mosolo maye makomonono ete makoki mingi mingi mpo ya :

- Boluboli nkita ya zamba ;
- Bobombi ;
- Bolakisi mboka na bapaya mpe bokila ;
- Biye bisengeli kokokisama na mambi ma boyekoli bomoi bwa zamba o eleko ekoya ;
- Bosaleli binso bya bomoi bizali na zamba.

#### **Likani lya 88 :**

Mokanda mwa boyokani mpo ya zamba Leta apesi mozali na biteni bibale : mokanda mwa boyokani penza penza, moye mozali kolakisa makoki mpe masengeli ma baye bayokani, mpe buku bwa masengeli iye ikolakisa masengeli maye matali bobele ye moko nkolo zamba Leta apesi.

#### **Likani lya 89 :**

Buku ya masengeli ezali na mambi ma botali makambo manso mpe maye ma botali likambo lyoko lyoko.

Mambi ma makambo manso matali se bisengeli bya tekini biye bitali boluboli nkita ya zamba ina.

Mambi ma likambo lyoko lyoko matali mingi mingi :

- a. maye manso matali mikumba mya misolo
- b. masengeli ma bofungoli ba izini, masengeli maye matali se nkolo zamba eye Leta apesi.
- c. likanisi lya bokeseni litali botongi na nkolo zamba, mpo ya bolamu bwa baimboka, bitongelo mpo ya bomoi mpe nkita ya bato, mingi mingi :
  - botongi mpe bobongisi nzela ;
  - bobongisi, bopesi bisaleli bya misala na mapitalo mpe na biteyelo ;
  - masilisi na ndenge ya bomemi bato to biloko bya bango.

Buku bwa masengeli ekosalema o bolandaka ndakisa epesameli o mobeko mwa Ministele.

**Likani lya 90 :**

Mokanda mwa boyokani mpo ya zamba Leta apesi mokolingisa na moto to kompani oyo Leta amopesi zamba bobimisi nkita ya etando ya zamba emopesameli na bolandaka mwango mwa Mobeko moye mpe meko mya bosaleli mya yango.

Yambo ya bobimisi nkita ya zamba moto oyo Leta amopesi zamba asengeli kozwa ndingisa eye balobeli o likani 97 molongo mwa 3 mwa Mobeko moye.

**Likani lya 91 :**

Mobeko mwa Ministele mokopesa mitindo mya botongi binso bisengeli o ntei ya zamba Leta apesi.

**Likani lya 92 :**

Ezali bobele Ministele nde akotia maboko na mokanda mwa boyokani mpo ya zamba Leta apesi o nkombo ya Leta.

Mokanda moona mokondimama o nzela ya Mobeko mwa Tata Mokonzi wa Ekolo soki zamba iye leta akopesa ileki etando ya ba eketale 300.000.

Kasi soki zamba Leta akopesa eleki etando ya 400.000 eketale mokanda mwango nde mondimami bobele o nzela ya Mobeko.

Moto oyo azali ye moko akoki kozwa te, o esika yoko to bisika biike, zamba iye ileki bitando bya 500.000 eketale, longola se makoki maye asili kozwa.

**Likani lya 93 :**

Na bolandaka te mpako inso akoki kofuta na ntango ya bobimisi nkita ya zamba, mosaleli zamba asengeli mpo ya zamba inso Leta amopesi, kofuta mpako engebene na etando ya yango.

**Likani lya 94 :**

Bobele moto oyo Leta amopesi zamba azali na makoki ma bozwi nzete inso bakoki kosalela na yango mabaya o kati ya etando ya zamba bamopesi mpo ya kobongola yango o ba izini o kati ya mboka to mpo ya koteka yango o mboka bapaya.

Boteki lolenge losusu la nzete o mboka bapaya bokoki kozala na mitindo mya kwokoso mikeseni na nzela ya mobeko mozwami na Ministele.

**Likani lya 95 :**

Moto oyo Leta amopesi zamba akoki soki moke te kopesa mpo bofuteli, kotikela, kosombitinya to kokaba yango na moto mosusu, soki liboso Ministele to Tata Mokonzi wa Ekolo apesi ndingisa te.

Soki bakabeli moto mosusu etando mobimba ya zamba Leta apesi, oyo azwi yango sika asengeli kolanda makoki mpe masengeli ma oyo akabelaki ye.

Na ntango esusu, Nkolo zamba wa kala mpe wa sika, banso babale lisanga basengeli kokokisa masengeli ma bango o boso bwa Leta.

**TITELE VII : MAYE MATALI  
BOBIMISI NKITA YA ZAMBA**

**MOKAPO MWA YAMBO : MAYE  
MATALI NDENGE YA BOBIMISI  
NKITA YA ZAMBA**

**Likani lya 96 :**

Bobimisi nkita ya zamba elingi koloba kaka bokati nzete to bobuki biloko bya zamba te kasi elingi koloba mpe lokola, bosaleli zamba mpo ya maye matali bolakisi mboka na bapaya to maye matali bopemi.

**Likani lya 97 :**

Bakoki kosalela zamba ya bobimisi nkita tango inso na :

1. bilo yoko ya Ekolo ekambemi na Mbula matari ya zamba to na Biteni bya Ekolo biye bizali na mwa bonsomi ;
2. bokambemi bwa Kompani yoko ekelami na Leta mpo ya mosala moona ;
3. Kompani ya Leta te iye ikobimisaka nkita ya zamba mpo ya bango moko engebene na ndingisa esengeli.

**Likani lya 98 :**

Ndingisa ya bobimisi nkita ya zamba izali se mpo ya moto moko moko. Bakoki kokaba to kofutisa yango epayi ya moto mosusu te. Kasi bakopesa yango na moto mosusu bobele soki afuteli yango mbongo.

Mobeko mwa Ministele mokoyangela ndingisa ina ; mokolakisa ndenge nyonso ya yango, nzela ya bozueli makoki mpe elaka ya bosaleli yango. Mokolakisa lisusu bakonzi kani basengeli kopesa yango.

**MOKAPO MUA II : MAYE MATALI  
MAKOKI MPE MASENGELI MA  
BOBIMISI NKITA YA ZAMBA**

**Likani lya 99 :**

Bobimisi nkita ya zamba ya Leta, bakisa lisusu iye ya zambe Leta apesi, ekosalema bobele sima ya bosali mwango mwa bobongisi zamba yango.

**Likani lya 100 :**

Bobimisi nkita ya eteni yoko ya zamba ya Leta, nde bosalemi na bolandaka mitindo mwa mwango mwa bobongisi, moye mokelami mpona zamba ena.

Bobimisi nkita ya zamba nde bosalemi bobele nsima ya botangi nkita ya zamba ena na bolandaka mitindo Mobeko moye moyangeli banda likani lya 65 kino likani lya 70.

Moto oyo akobimisa nkita ya zamba asengeli kotosa mambi ma mobeko moye motali bobateli zamba mpe bozingazinga ; mobeko ma bokila mpe mobeko ma bolobi mbisi.

**Likani lya 101 :**

Mpo ya kokata nzete, mingi mingi nzete ya nkoni mpe ya kosala makala, moto oyo akobimisa nkita ya zamba, engebene na likani lya 107 liye likolanda, akosala ete bobimisi nkita boona bowumela ntango elai na bobatelaka zamba yango. Noki te Mokonzi wa Leta oyo atalaka misala mya zamba akomobotola ndingisa.

**Likani lya 102 :**

Longola se makoki ma bai mboka mpo ya bosaleli zamba, bobimisi eloko nyonso ya zamba bosengeli kozwa yoko ndingisa ekomami o likani 98 lya mobeko moye. Mpo ya bobimisi boona, esengeli kofuta mpako eye motango mopesami na mobeko mua ba Ministele babale baye batali zamba mpe misolo mya Ekolo.

Bokati nzete o libanda lya zamba Leta apesi bokotinda bofuti mpako ya bokati nzete.

**Likani lya 103 :**

Moto nyonso azali nkolo ya zamba Leta apesi to mobimisi nkita ya zamba, azali na makoki ma bosaleli nzela ya mokili to ya engbunduka mpe ya miluka mpo ya bobimisi biloko bya ye. Nkolo mabele to moto oyo azali nkolo ya zamba Leta apesi, epai nzela ena esalemi, akoki kopekisa ye ata moke te.

Kasi o eleko eye bakopasola nzela mpo ya bobimisi biloko, soki nkolo mabele to moto oyo azali nkolo zamba Leta apesi, epai wapi nzela ena ekoleka, asepele te mpona likambo lina akoki koyebisa Mbula matari ya zamba o mboka mpo ya boluki boyokani.

**Likani lya 104 :**

Soki boyokani bozali te, likambo lina nde bamemi lyango o etonga eye asalemi na :

1. Ntoma moko wa bakonzi ba Leta o mboka ;
2. Ntoma moko wa Mbula matari ya zamba o mboka ;
3. Ntoma moko wa mangomba mpe masanga ma bato bakobimisaka nkita ya zamba ;

4. Ntoma moko moko mpo na baye bazali na matata.

Mobeko mwa Ministele mokolakisa ndenge ya bobongisi mpe botambwisi etonga yango.

Nzoka nde, soki moto moko asepeti te na mokano mwa etonga, akoki komema likambo lina o bosobwa tibinali.

**Likani lya 105 :**

Bakolo zamba Leta apesi mpe baye bakobimisaka nkita ya zamba basengeli kolingisa na boboto bokoti o ntei ya zamba ya bango basali ba Mbula matari ya zamba mpe bai likita lya bato ba bwanya mpo ya maye matali zamba o Etuka, soki bazali na etinda ya mosala.

**Likani lya 106 :**

Na botosaka makoki manso ma masanga ma mboka, maye mayebani na mobeko, nkolo zamba Leta apesi to moto oyo akobimisaka nkita ya zamba akosalela bobele ye moko nzela ya bobimisi biloko eye ye apasoli.

Moto ata moko te azali na makoki ma bopekisi nzela inso ina bapasoli o zamba mpo ya bobimisi biloko

Bakolo zamba Leta apesi mpe baye bakobimisaka, kita, ya zamba bakotika bai mboka kimia na bosaleli bo momeseno nzela iye ikoleka o zamba ya bango.

**Likani lya 107 :**

Bobimisi biloko bya zamba bokosalema na botosaka mambi ma buku ya masengeli makomami o mokanda mwa boyokani to mitindo mikomami na lokasa lwa ndingisa.

**Likani lya 108 :**

Biloko bya zamba biye babongoli naino te bisengeli kotosa meko mya lolenge bikozala mpe meko mya botsii byango na milongo. Meko ina inso nde izwami na mobeko mwa lisanga lya ba Ministele babale baye batali mambi ma ba izini mpe mambi ma zamba.

Mpo ya boyebi lolenge lwa nzete to boteki mabaya to nzete iye balengeli mpo ya boteki, nzete iye basili kobimisa to iye izali naino o zando, moto nyonso abimisaka nkita asengeli kosalela malato ya kotsia elembo yaye moko eye bakoki komekola yango soki moke te, mpe eye lolenge lwa yango lokotikala, lokondimama mpe lokobombama o buku ya Mbulamatari ya zamba.

Lolenge mpe eloko eye basaleli malato wana, mpe ndenge ya kosalela malayo ya botsii elembo, manso maana nde malakisami na mobeko mwa Ministele.

**Likani lya 109 :**

Leta akosala makasi ete ba izini ikopasolaka mabaya o kati ya mboka, ifuluka. Na yango nkita ikzwama o botekaka mabaya mpe biloko bisusu bya zamba, na esika ya biteni binene bya nzete, nde imati.

Se baye bazali na ba izini ya kopasola mabaya, mpe bana mboka babimisi nkita baye balingisami na mobeko, bakoki, mpo ya eleko ya mbula 10 banda eleko mosala mwa bobimisi nkita mobandaki, bakoki koteka o mboka bapaya biteni binene bya nzete, biye bapasoli naino mabaya te, na bolandaka libondo lya 30 na mokama ya nkita na bango na mbula yoko.

Na bolandaka mitindo mipesami na mobeko mwa Ministele, libondo lya boteki biloko o mboka bapaya nde liyebisami mpe lipesami ndingisa engebene bonene bwa libondo ya nzete libongolami (na bopasolaka mabaya) na kati ya mboka.

Bakoteke, bakokotisa o mboka, bakobitinda o mboka bapaya, nkita nyonso ya zamba, obele na bolandaka mikanda mya mibeko mizali na mboka.

**Likani lya 110 :**

Longola kaka soki Leta asengeli kofuta mbeba isalemi na kati ya eteni ya zamba Leta apesi, ye mei Leta akoki kozua o kati etando ya zamba apesi na kompani yoko, nzete to biteni bya etando mpo ya misala mya bato banso too mpe ya Ekolo.

Mpo na yango, nkolo zamba Leta apesi to mobimisi nkita ya zamba asengeli kozwa lifuta lokola moto oyo bamobotoli eloko mpo ya litomba lya mboka mobimba.

**MOKAPO MWA III : MAYE MATALI  
BOBIMISI NKITA O ZAMBA YA  
MASANGA MA BAI-MBOKA**

***Likani lya 111 :***

Bobimisi nkita o zamba ya masanga ma bai-mboka bokosalema na bokambemi mpe bolandeli bwa bato ba mayele ba Mbulamatari ya zamba o mboka ina.

***Likani lya 112 :***

Masanga ma bai mboka mazali kaka na makoki ma « bosaleli zamba mpo ya masengeli ma bango ma mokolo na mokolo » te, kasi mazali mpe na likoki lya bobimisi nkita ya zamba ena.

Bobimisi nkita boona nde bosalemi, to na masanga mei to na bato ba misala mya maboko baye babimisaka nkita ya zamba mpo ya bango moko engebene na boyokani bakokamata na nzela ya mokanda.

Bato bana bakoki kosala o ntei ya zamba ya masanga ma bai mboka bobele na bolakisi mokanda mwa bondimami mouti na Guvene wa Etuka na botalaka meko mya Mbula matari ya zamba o mboka ena.

***Likani lya 113 :***

Na ntina ya kobimisa nkita o zamba ya bango, masanga ma bai-mboka makoki kosenge mpe kozua lisalisi lya Mbula matari ya zamba.

Nkita babimisi na zamba izali ya lisanga lya bai-mboka kasi na nkita ina nde balongoli misolo miye misengeli na Mbulamatari ya zamba mpo ya misala mya ye.

Masanga ma ba imboka bakoki kopesa mosala mwa kobimisa nkita o zamba ya bango na boko bato, engebene na mokanda mwa boyokani mpo ya yango. Mokanda mona mosengeli kondimama na Mbula matari ya zamba ena.

**MOKAPO MWA IV : MAYE MATALI  
BOBUNGISI Ndingisa NA MOTO  
AZUI NA LETA MAKOKI YA  
KOBIMISA NKITA YA ZAMBA**

***Likani lya 114 :***

Baye Leta apesi ndingisa ya bobimisi nkita ya zamba basengeli kotosa bilaka bya bobimisi nkita, bilaka biye bikomami na meko mpe mikano mya bosaleli Mobeko moye.

***Likani lya 115 :***

Moto oyo akomi nkolo ya zamba Leta apesi asengeli kovanda o ntei ya zamba ena mpe kobimisa nkita ya yango na elaka ekoleka sanza 18 te, sima ya botii maboko o mokanda mwa bopesi zamba na Leta.

Soki na suka ya elaka ena, amivandisi na zamba ena te mpe amobimisi nkita te, Mbula matari ya zamba nde amopesi elaka esusu ya sanza 12 mpo ya kobanda misala mya bobimisi nkita o zamba bapesi ye.

Soki elaka eye eleki lisusu, asali eloko yoko te, akobungisa makoki ma ye na mbalakaka.

Ministele, to ndenge ekomonono, Guvene wa Etuka akokamata mobeko moye mokotalisa ete nkolo zamba Leta apesi asili kobungisa ndingisa bamopesaki mpoya kosalela zamba ena. Mokano mona mosengeli kotindama epai ya ye mpe kokomama o Julunale ya Leta.

***Likani lya 116 :***

Longola se soki likama lya makasi limonani solo, Moto oyo azui zamba na Leta soki atiki kosalela yango na elaka ekoki mibu mibale mya kolandana, Leta nde amobotoli zamba ena.

***Likani lya 117 :***

Bobungisi ndingisa ya kosalela zamba Leta apesi, bokotinda ete Leta abotolo mpo ya kobibomba, bitongelo mpe bisaleli biye bikotambolaka te.

O motuya mwa biloko bibotolami, Leta nde akamati, bo moto wa liboso, nyongo nyonso Moto babotoli ndingisa azali na yango epai ya Leta, bakisa na mosolo monso akokaki kopesa na Leta o bombombaka nkita ya ye liboso et abandaka kobimisa yango.

#### **Likani lya 118 :**

Soki nkolo zamba Leta apesi atiki kofuta mpako to akoki kofuta banyongo te, likambo lina likokatama na tililbinale

Ezalela ena ya botiki kofuta mpako ezali solo ntina ya bobungisi ndingisa ya kosalela zamba, mpe ekomema bosukisi boyokani mpo ya zamba eye Leta apesaki.

#### **Likani lya 119 :**

Meko mya makani banda 115 kino 118 mya Mobeko moye mitali soki moke te bitando bya zamba biye bizali mpo ya bobombi mpe boluki mpe botangi biye binso bya bomoi bizali na kati ya zamba.

### **TITELE YA VIII : MAYE MATALI BOFUTI MPAKO MPO YA BOSALELI ZAMBA**

#### **Likani lya 120 :**

Ezala mobimisi nkita ya zamba, ezala moteki biloko bya zamba o mboka bapaya, to moto akopasolaka mabaya, ezala lolenge kani ya bofuti mpako akozwa, moko te Leta akoki kolongola ye na molongo mwa baye basengeli kofuta mpako too nyongo na Leta engebene na Mobeko moye to na mwango mwa bosaleli mwango.

#### **Likani lya 121 :**

Motuya ya mpako mpe misolo minso basengeli kofuta epai ya Leta, lokola Mobeko moye molengeli myango, nde mopesami na Mobeko mua ba ministele baye batali zamba mpe misolo mya Ekolo, na ndenge iye :

1. **Mpako mpo ya etando Leta apesi :** ekokokana na motuya mwa nsuka mopesami na Mbula matari mpe

- kobakisa mosolo moye mosombi zamba apesaki na zando ya basombi bayike ;
2. **Mpako ya bokati nzete :** motuya mokeseni engebene na milongo mya lolenge la nzete mpe engebene na esika bakati nzete ina ;
3. **Mpako ya boteki nzete o mboka bapaya :** motuya mwa mpako ya boteki, o mboka bapaya, biteni bya nzete baposala naino te nde moleki motuya mwa mpako ya mabaya ;
4. **Mpako ya bosilisi nzete o kati ya zamba :** motuya mwa yango nde mokokani na mosolo mosengeli mpo ya kolona nzete o eketale yoko ya zamba;
5. **Mpako ya boloni nzete :** motuya na yang onde mokokani na mabondo 10 likolo ya mokama ya motuya mwa boloni nzete o eketale yoko ya zamba.

#### **Likani lya 122 :**

Misolo mya mpako na miye misengeli kofutama mpo ya zamba, misolo minso miina mikokoto o sanduku ya Leta. Bakomikabola na lolenge loye:

1. Mpako mpo ya etando Leta apesi : mabondo 40 likolo ya mokama makokende na Bituka bya Ekolo biye bizali na mwa bonsomi, epai wapi nzete to biloko bya zamba biuti, mpe 60 likolo ya mokama ekokende na sanduku ya Leta.
2. Mpako ya bokati nzete : 50 o likolo ya mokama ikokende ne sanduku ya makambo ma zamba o Ekolo mpe 50 isusu ikokende na sanduku ya Leta.
3. Mpako ya boteki na mboka bapaya : mosolo monso mokokota o sanduku ya Leta.
4. Mpako ya bosilisi nzete o kati zamba : 50 likolo ya mokama ikokende na sanduku ya Leta, mpe 50 isusu ikokende na sanduku ya makambo ma zamba o Ekolo.
5. Mpako ya boloni nzete: nyonso nde ekoti o sanduku ya makambo ma zamba o Ekolo.

Misolo mikouta na bokaboli boona balobelami o eteni ya yambo ya likani liye mpo ya biteni bya ekolo biye bizali na mwa bonsomi, misolo miina nde mikeyi



bobele o mosala mwa bitongeli binene bikosalisaka mboka mobimba.

Misolo myango nde mikabolami obele se lolenge loye: 25 na likolo ya 100 mpo na Etuka mpe 15 na likolo na 100 mpo na Eteni ya ekolo eye ezali na mua bonsomi epai wapi nzete ikatamaki.

Bakobomba misolo myango na ebombelo ya banki o kombo ya Mbulamatari ya etuka mpe ya engumba to ya eteni ya mboka epai wapi bazali kosalela zamba.

#### ***Likani lya 123 :***

Mpako mpe misolo minso misengelami kofutama mpo ya bosaleli zamba, bakisa lisusu matomba Leta asengaka mpo ya misolo mifutami sima, nyonso wana bakofutisa yango na bolandaka meko mya Mobeko mwa boyangeli mpako.

#### ***Likani lya 124 :***

Bokongoli mpako mpe misolo misusu mikofutamaka mpoya bosaleli zamba nde bamobateli na makoki mpe ndanga iye ilengelami na Mibeko mitali mambi ma mpako mpe ya mabele.

#### ***Likani lya 125 :***

Bomileli mpo ya mpako mpe mpo ya mosolo mosengeli kofutama mpo ya bosaleli zamba, bokoki kondimama kino mwa 31 sanza ya 12 ya mobu molandi moye mwa bofuti mpako, mbongo esengeli kofutama, to mobu mwa bozwi mokanda mpona bokongoli mpako, soki mokanda moona motindamaki.

Bomileli nde bosalemi na lolenge lwa bofuti mpako ya lombangu.

### **TITELE IX: MAYE MATALI MAMBI MA BITUMBU**

#### **MOKAPO MWA YAMBO: MAYE MATALI LOLENGE LWA BOSALELI**

#### ***Likani lya 126 :***

Bokati makambo matali bobuki mibeko na mambi ma bosaleli zamba nde bosalemi :

1. Sima ya mobu mobimba, soki mpo ya mobeko babuki, bakofutisa se lomande to soki etumbu bakoki kokata ekoleka mobu yoko ya boloko te.
2. Sima ya mibu misato, soki elaka ya etumbu bakoki kokata ekoleka mibu mitanu mya boloko te.

#### ***Likani lya 127 :***

Na bolongolaka te, makoki maya bakonzi ba tibinali bazali na mango liboso, mbeba o maye matali zamba ikolukama mpe ikokambema na bakonzi bakengeli ba misala mya zamba, basali ba Leta baye bakata seleka mpo ya misala mya zamba, to bakonzi ba polisi etali bosembo o eteni ya mboka epai wapi mbeba esalami.

Na maye matali mbeba ya zamba, basali ba Mbula matari ya zamba baye bakata naino seleka te bakoki kokata makambo te. Mosala mwa bango mokosuka bobele na boyoki bakangemi na nzela ya mokanda.

#### ***Likani lya 128 :***

Yambo ya bosali mosala mwa ofisie ya polisi etali bosembo, bakonzi bakengeli misala mya zamba, basali ba Leta, bakolapa ndai o boso bwa Mokonzi wa Tibinale o etando ena na maloba maye: *“Nakolapa ndai o liboso lwa Ba Ekolo Kongo, botosi na Mobeko Monene mpe mibeko minso mya Ekolo, na kokokisaka mosala mopesameli ngai na bonkutu, mpe bopesi na bosoolo mikanda mya bosambi makambo epai na Bakonzi ba tibinali”*

#### ***Likani lya 129 :***

Bakonzi bakengeli misala mya zamba, basali ba Leta, basali baye bakata seleka mpe ba ofisie ba polisi etali bosembo bakoki kokanga mpe kobotolo, mpo ya bobombi, bisaleli, mituka mpe biloko biye bisali ete mbeba ina isalema o zamba, to biye biuti na mbeba.

Bakoki kokoto mpo ya kotala to mpo ya koluka mbeba na bandako bato bafandi, na ba

ndako ya misala, o libanda lya ba ndako ina mpe o mapango, bobele soki bazwi ndingisa ya Ntoma ya Leta o tibinali

Soko mokolo esika aboi, mosali ona nde akomi yango na mokanda mwa ye mwa mosala.

#### ***Likani lya 130 :***

Misolo mya bobombi mpe mya boteki biloko bikangemi mpo ya mbeba, mikouta se na mbano ya boteki biloko byango. Miye mikotikala na nsima ya bozongisi miye mya bobombi mpe mya boteki, nde bazongisi myango na bilo ya misala mya zamba o kati ya mboka.

#### ***Likani lya 131 :***

Bakonzi bakengeli misala mya zamba, basali ba Leta, basali baye bakata seleka mpe ba ofisie ya polisi etali bosembo bakoki kokanga mpe komema o boso bwa ntoma wa Leta o tibinali, ya eteni ya mboka bazali koyangela, moto nyonso akangemi na tango azali kosala mbeba o zamba.

#### ***Likani lya 132 :***

Bakonzi bakengeli misala mia zamba, basali ba Leta, basali baye bakata seleka mpe ba ofisie ba polisi ya bosembo bakoki kosenga lisalisi lya mapinga ma basoda na ntina ya kopesa bitumbu mpo ya mbeba inso isalemi o zamba, mpe mpo ya kokanga biloko bya zamba biye bizwami, biye bamemi, bateki to basombi na ndenge elongobani na mobeko te.

#### ***Likani lya 133 :***

Bakonzi bakengeli misala mia zamba, basali ba Leta, basali baye bakata seleka mpe ba ofisie ba polisi ya bosembo bakokoma na mokanda mwa bango mwa mosala : lolenge la mbeba, esika, tango mpe maya manso maleki tango mbeba yango esalemi, bilembo bia mbeba ina mpe maloba ma bato baye bandimi kosakola mpo ya mbeba yango.

Mikanda miina mya mosala nde mindimami bo makambo ma solo kino mokolo bakoyoka

maloba ma bokeseni. Bakotinda myango na lombango epayi ya ofisie ya Leta o tibinali mpe o eleko ena ofisie ya polisi ya bosembo akotinda ya ye mokanda epayi ya Mbula matari ya zamba.

#### ***Likani lya 134 :***

Masanga ma bai mboka mpe Mangomba ma bato mpo ya botomboli nkita o ekolo maye mandimami na Leta mpe makosalisa ye mpo ya bokokisi politiki ya ye na mambi ma bozingazinga, makoki o tibinali kokotela bai mboka too kozua makoki ya kofunda ete Leta akata makambo na ntango eye Masanga bamoni ete Mobeko moye mpe meko mya bosaleli yango mobukami na moto songolo too na Leta na botalaka mambi ya bai mboka mpe mambi maye masanga maana masalema. Maye mauti kolobama mazali soolo mpo ya Mobeko moye mpe lisusu soolo mpo ya Mikanda mya boyokani o molongo mobimba, miye Ekolo ya biso etsia maboko.

#### ***Likani lya 135 :***

Leta azali na makoki ma komema likambo liboso lya tibinali mpe ma kotika maloba ma ye ma suka.

Soki azali na ntoma te o esambiselo, bazuzi nde basakoli bango mei motuya mwa misolo mpo ya biloko bibebi.

#### ***Likani lya 136 :***

Masambi manso mpo ya maye matali zamba nde bamayebisi na Ministele ya bosembo, eye ekoyebisa na Mbulamatari ya zamba masambi mana.

Soki moko wa bafundi asepeti te na lolenge likambo likatami, Leta nde atindi lisambisi lyango o tibinalo ya likolo, mpe kuna lisusu akotika maloba ma ye ma suka.

#### ***Likani lya 137 :***

Yambo te bazuzi bakata likambo, mbeba ikoki kobongisama na nzela ya boyokani, engebere na bizaleli mpe na ndenge mobeko mwa Ministele mokotinda.

Mobeko mona mokolimbola penza penza ndenge mpe nzela iye basengeli kolanda mpo ya boyokani bwango, motango mwa basaleli ba Leta baye bazali na ndingisa ya kosalisa baweli mpo ya boyokani mpe mtuya ya mosolo mpo ya boyokani.

Soki likambo basukisi na boyokani lindogbani lisusu, momoko mwa bosukisi likambo na nzela ya boyokani nde mozwami bobele na Ministele ye mei.

Soki boyokani bokoti, nde likambo lisuki wana.

#### ***Likani lya 138 :***

Mosolo moye bandimi kopesa o nzela ya boyokani nde mofutami na elaka eye epesami; soko bongo te, tibinali ekolandela likambo lyango.

#### ***Likani lya 139 :***

Soki bazuzi basili kokata likambo, boyokani bokotala se lolenge la kofuta mosolo.

#### ***Likani lya 140 :***

Mobuki mibeko akoki komilongola na mikakatano mya nzela ena ya boyokani, na bofutaka mosolo monso mbala yoko, to na bosalaka misala miye mizali na litomba mpo ya zamba.

Bizalela mpe ndenge ya kosala misala miina ekolakisama na mobeko mwa Ministele.

#### ***Likani lya 141 :***

Longola se meko mya bokeseni miye mipesami o ntei ya titele eye ya IX, meko mia buku ya mibeko mya bitumbu, miye mitali botuni, bofundi, bolandi mpe bobyangi, boluki mbeba, bokati makambo mpe nzela ya boluki bolimbisi, binso nde bisalemi mpo ya maye matali mbeba o misala mya zamba.

#### ***Likani lya 142 :***

O ntango ya misala mya bango mia bolandeli mpe bopesi bitumbu, Bakonzi bakengeli misala, basali ba Leta mpe basali bakotalaka makambo ma zamba, basengeli kolata bilamba

bia mosala mpe mpete ya bango, na ndenge mobeko mwa Ministele mokotinda.

Mobeko mona mokolakisa polele makambo ma bokeseni maye makoki kolingisa kolata bilamba bisusu o ntango ya mosala.

Tango inso, basengeli komema kalati ya bango ya mosala.

### **MOKAPO MWA II: MAYE MATALI BITUMBU**

#### ***Likani lya 143 :***

Na bolongolaka bofuti misolo mpo ya biloko moto abebisi mpe bokangi to bozongisi biloko bikweli mbeba, bisaleli biye bilingisaki ete mbeba esalama mpe misala mya bobongisi lisusu bisika mbeba esalemaki, bakopesa etumbu ya boloko kobanda sanza misato kino mbula ibale, mpe lomande banda nkoto ntuku ibale kino nkoto mokama mwa falanga ya Kongo ya kokakola te, to bobele yoko ya bitumbu bina, moto oyo :

1. akobimisa nkita ya zamba na bobuki mambi matali Mobeko moye mpe meko mya bosaleli yango ;
2. akokumba to akoteka nzete iye iuti na bobuki mambi ma Mobeko moye mpe meko mya bosaleli muango.

#### ***Likani lya 144 :***

Akozwa etumbu ya boloko ekokani kobanda sanza motoba kino mbula misato, mpe lomande banda nkoto 100 kino nkoto 500 ya falanga ya Kongo iye bakokakola te, to bobele yoko ya bitumbu biina :

1. moto oyo azwi bobele ndingisa ya boyebi to ya botangi nkita ya zamba, bongo abandi kobimisa biloko tango eye azui naino te mokanda mwa ndingisa ya kobimisa nkita ya zamba ;
2. moto oyo akosala mosala mwa boyebi zamba to bokati zamba tango azui naino te ndingisa mpo ya yango.

#### ***Likani lya 145 :***

Akozwa etumbu ya boloko kobanda sanza motoba kino mbula mibale, mpe lomande banda nkoto 20 kino nkoto 100 ya falanga ya

Kongo iye ikokakolama te, to bobele yoko ya bitumbu bina, moto oyo abongoli mpo ya bokosi moko mwa mikanda mya ndingisa miye milengelemi na Mobeko moye mpe na meko mya bosaleli muango.

Maye malingisami te na mobeko : bokati nzete na ndingisa ya lokuta, eye babongoli, mpe bozwami na biloko bia zamba engebene na ndingisa ya lolenge lona la lokuta.

Basali ba Leta baye bakata seleka, baye bakomono makambo maana, nde bapekisi misala mia bokati nzete mpe bakobotolo biloko mpe bisaleli, ba masini mpe mituka, miye bisali ete misala miina misalema.

### ***Likani lya 146 :***

Akozua etumbu ya boloko kobanda sanza ibale kino mibu mibale, mpe lomande banda nkoto 25 kino nkoto 125 ya falanga ya Kongo iye bakokakola te, to bobele yoko ya bitumbu bina, moto oyo amekoli to abongoli mpo ya kokosa bilembetele biye babombisa bo esengeli, asaleli malato eye bamekoli to babongoli mpo ya kokosa, to, awa azwi na bonkutu malato ya solo, asaleli yango na ndenge ya moyibi, alongoli to ameki kolongola bilembetele bya yango.

Moto soki azongeli mbeba ena, akozwa etumbu ya boloko kobanda sanza motoba kino mbula misato, mpe lomande banda nkoto 500 kino milioni yoko ya falanga ya Kongo iye ikokakwama te.

Soki ba malato bayibi izali iye bikolakisa bilembetele bya Mbula matari ya zamba, etumbu ya boloko ekokoma banda mbula yoko kino mbula mitano, mpe lomande banda nkoto 100 kino milioni mibale na ndambu ya falanga ya Kongo iye bakokakola te.

### ***Likani lya 147 :***

Akozua etumbu ya boloko kobanda sanza yoko kino mbula misato, mpe lomande banda nkoto 100 kino nkoto 500 ya falanga ya Kongo iye ikokakwama te, to bobele yoko ya bitumbu bina, Nkolo ya zamba Leta apesi oyo :

1. akoboya ete basali ba Mbula matari ya zamba to bai Likita lya bato ba bwanya mpo ya zamba o Etuka, baye bazali o mobembo mwa mosala, bakoto o ntei ya zamba ya ye ;
2. Akodefisa, akosombitinya to akokaba zamba ya ye tango eye azali te na ndingisa ya mokonzi oyo akotalaka makambo maana ;
3. Akobimisa nzete mpo ya boteki yango o mboka bapaya na bobuki moko mwa mapekisi maye mapesami na meko mia bosaleli Mobeko moye ;
4. Akobimisa biloko bya zamba tango azwi naino te ndingisa esengeli.

### ***Likani lya 148 :***

Akozua etumbu ya boloko kobanda sanza motoba kino mbula itano, mpe akofuta lomande banda nkoto 20 kino nkoto 500 ya falanga ya Kongo iye ikokakwama te, to bobele yoko ya bitumbu bina, moto oyo :

1. Akobebisa bomoi bwa zamba to akokata nzete o etando eye ezali na likama lya bobukani bwa mabele to bozindi na mpela ya mayi ;
2. O zamba ebombani, akopapa nzete to akokata bitapi bya yango to akosal bilanga na bolongolaka matiti ;
3. Akokata zamba na bolai bwa metele 50 zonga zonga ya miluka to o ntaka ya metele 100 uto motu mwa mai (etoko) ;
4. Tango eye azwi ndingisa te, akati, apikoli, alongoli, akatikati to abebisi nzete to milona mya boloni biye babateli ;
5. Alongoli, atengisi to abebisi ndelo, bilembo to lobala loye lokolakisa ndelo ya zamba to ya zamba Leta apesi.

### ***Likani lya 149 :***

Akozwa etumbu ya boloko kobanda sanza ibale kino mbula yoko, mpe akofuta lomande banda nkoto 60 kino milioni yoko ya francs congolais, to bobele yoko ya bitumbu bina, moto oyo akobuka mibeko miye misakolami banda likani lya 57 kino liye lya 63 lya Mobeko moye.

**Likani lya 150 :**

Akozwa etumbu ya boloko kobanda sanza ibale kino mbula yoko, mpe akofuta lomande uto nkoto 10 kino nkoto 50 ya falanga ya Kongo iye ikokakwama te, to bobele yoko ya bitumbu bina, moto nyonso oyo, o kati ya zamba babombi, azali kosalela zamba na bobuki myango nya Mobeko moye to meko mya bosaleli muango.

**Likani lya 151 :**

Akozwa etumbu ya loboko kobanda sanza yoko kino mbula yoko, mpe akofuta lomande banda nkoto itanu kino nkoto 25 ya falanga ya Kongo iye ikokakwama te, to yoko ya bitumbu bina, moto nyonso, o kati ya zamba babateli, azali kosalela zamba na bobuki myango mwa Mobeko moye mpe meko mya bosaleli mwango.

**Likani lya 152 :**

Bato baye bazwi zamba Leta apesi mpe baye babimisaka nkita ya zamba, bazali na mokumba mpo ya mbeba isalemi o bobuki Mobeko moye to meko mya bosaleli mwango na ba ntoma ba bango, o ndelo ya zamba Leta apesi to o ndelo ya bisika bya bobimisi nkita, kasi, lisusu, bazali lisanga na mokumba mwa bofuti lomande mpe misolo miye misengeli mifutama mpo ya bobuki mibeko, longola se soki elakisami polele ete bazangaki makoki mpo ya kopekisa ete mbeba isalema.

**Likani lya 153 :**

Akozwa etumbu ya boloko kobanda mbula yoko kino mbula itano, mpe akofuta lomande banda nkoto 20 kino nkoto 500 ya falanga ya Kongo iye ikokakwama te, to yoko ya bitumbu bina, moto nyonso akopekisa ete Bakonzi bakengeli ba zamba, basali ba Leta mpe basali baye batali makambo ma zamba basala mosala mwa bango.

**Likani lya 154 :**

Na kolongolaka te molongo mwa mibale mwa likani lya 146 mwa Mobeko moye, mozongeli mbeba akozwa etumbu ya lomande ya likolo koleka na maye asali mpo ya bobuki Mobeko moye mpe meko mya bosaleli mwango.

Na kolandaka Mobeko moye, bozongeli mbeba bolimbolami lokola, soki o elaka ya sanza 12 kobanda mbeba esalema, bakataki likambo lina mpe moto ona bamokatelaki etumbu mpo ya bobuki mibeko mya zamba.

**TITELE YA X : MAYE MATALI  
MYANGO MYA BWAAKALI MPE  
MYA NSUKA.**

**Likani lya 155 :**

Baye bazali na mikanda mya kala, ba titele babengi ndanga ya bopesi biloko to mokanda mwa boyebi, bazali na elaka ya mbula yoko banda Mobeko moye mobandi kolakisa makoki ma mwango, mpo ete babalola myango na mokanda mwa mokolo zamba Leta apesi, na tango eye bakokisi bikela bya bobimisi biloko bya zamba na lolenge bilengelemi o Mobeko moye.

**Likani lya 156 :**

Mobeko moye mokosala ete moye mwa mokolo 11 mwa sanza ya 4, mobu mwa 1949 motali masengeli ma zamba, bakisa mambi masusu manso ma kala makeseni na Mobeko moye mwa sika, mazali lisusu na litomba te.

Bakobanda kosalela mobeko moye eleko bakobimisa mwango.

*Esalemi o mboka Kisasa, mwa mokolo 29 sanza ya mwambe, mobu 2002.*

Yosefu KABILA

## TABLE DE MATIERE

BOLAKISI NTINA .....	2
I. BOZINDO BWA MBONGWANA YA BOYANGELI ZAMBA .....	2
1.1 O kati ya ekolo .....	2
1.2 O libanda lya ekolo .....	2
2. MBONGWANA YA NTINA .....	3
2.1 Na maye matali Leta .....	3
2.2 Na maye matali boyangeli zamba .....	3
MOBEKO .....	5
TITELE YA YAMBO : .....	5
MAYE MATALI MEKO MINENE.....	5
TITELE YA II : .....	7
MAYE MATALI LOLENGE LWA ZAMBA .....	7
MOKAPO MWA YAMBO : MAMBI MA MIBEKO MYA ZAMBA .....	7
MOKAPO MWA II : .....	8
MAYE MATALI BOKESENISI ZAMBA .....	8
Eteni ya yambo (1): maye matali zamba ibombami .....	9
Eteni ya ibale (2): maye matali zamba ibatelama .....	10
Eteni ya isato (3): maye matali zamba ikobimisaka nkita tango inso.....	10
MOKAPO MWA III : .....	10
BA BILO YA LETA MPOYA BOYANGELI MPE BOTAMBUISI MAYE MATALI ZAMBA.....	10
MOKAPO MWA IV : .....	12
MAYE MATALI BOKOLOSI BWANYA MPO YA MAYE MATALI ZAMBA .....	12
TITELE YA III : MAYE MATALI MAKOKI MA BOSALELI ZAMBA .....	12
MOKAPO MWA YAMBO (I) : MAYE MATALI MAMBI MANENE.....	12
MOKAPO MWA II : MAYE MATALI MAKOKI MA BOSALELI O NTEI YA ZAMBA IYE IBOMBAMI.....	12
MOKAPO MWA III : MAYE MATALI MAKOKI MA BOSALELI ZAMBA IBATELAMI..	13
TITELE YA IV : MAYE MATALI BOBATELI ZAMBA .....	13
MOKAPO MWA YAMBO (I) : MAYE MATALI MAMBI MANENE MA BOBATELI MPE MA LOLENGE NA NZETE BABATELI .....	13
MOKAPO MWA II : MAYE MATALI BOLANDELI MA BOSILISI NZETE O KATI YA ZAMBA .....	14
MOKAPO MWA III : .....	14
MAYE MATALI BOLANDELI MOTO MWA ZAMBA MPE MWA ESOBE .....	14
TITELE YA V:.....	15
MAYE MATALI BOTUYI, BOBONGISI MPE BOLONI ZAMBA LISUSU.....	15
MOKAPO MWA YAMBO : MAYE MATALI BOTANGI NKITA YA ZAMBA .....	15
MOKAPO MWA II: .....	16
MAYE MATALI BOBONGISAMI BW A ZAMBA .....	16
MOKAPO MWA III : .....	17
MAYE MATALI BOBOTISI ZAMBA YA SIKA. ....	17
TITELE YA VI:.....	18
MAYE MATALI ETANDO YA ZAMBA LETA APESI .....	18
MOKAPO MWA YAMBO : MAMBI MANENE.....	18
MOKAPO MWA II : MAYE MATALI MOKANDA MWA BOYOKANI MPO YA ZAMBA LETA APESI .....	19
TITELE VII : MAYE MATALI BOBIMISI NKITA YA ZAMBA .....	20
MOKAPO MWA YAMBO : MAYE MATALI NDENGE YA BOBIMISI NKITA YA ZAMBA .....	20
MOKAPO MUA II : MAYE MATALI MAKOKI MPE MASENGELI MA BOBIMISI NKITA YA ZAMBA .....	21

MOKAPO MWA III : MAYE MATALI BOBIMISI NKITA O ZAMBA YA MASANGA MA BAI-MBOKA.....	23
MOKAPO MWA IV : MAYE MATALI BOBUNGISI NDINGISA NA MOTO AZUI NA LETA MAKOKI YA KOBIMISA NKITA YA ZAMBA.....	23
TITELE YA VIII : MAYE MATALI BOFUTI MPAKO MPO YA BOSALELI ZAMBA.....	24
TITELE IX: MAYE MATALI MAMBI MA BITUMBU .....	25
MOKAPO MWA YAMBO:.....	25
MAYE MATALI LOLENGE LWA BOSALELI .....	25
MOKAPO MWA II: MAYE MATALI BITUMBU .....	27
TITELE YA X : MAYE MATALI MYANGO MYA BWAAKALI MPE MYA NSUKA. ....	29
TABLE DE MATIERE.....	30

La publication de ce document a été rendue possible grâce au Fincancement du Programme Regional de l’Afrique Centrale pour l’Environnement (CARPE), par le canal du Bureau Régional Afrique Centrale de l’Union Mondiale our la Nature (BRAC/UICN).  
L’Antenne de la République Démocratique du Congo du Réseau Femmes Africaines pour le Développement Durable (REFADD/RDC), qui en est l’auteur, remercie les bailleurs ci-dessus pour leur générosité.

Le code a été traduit par :

Dieudonné BOKONGO  
Prosper TWAIBU  
Honoré KANDOLO  
Emmanuel KAMBA  
Tous, Chercheurs au Centre de Recherche en Sciences Humaines (CRESH) et

Henri Paul ELOMA du REFADD

Impression : Bleu Blanc, Kinshasa, RDC, juillet 2005